

“

“Ləpirçi” silsiləsi Afrika tayfalarının gizli və aşkar düşmənlərindən, böyük bir materikin taleyini dəyişməyə cahd edən cəsur və mərd insanların mübarizəsindən danışır. Bu kitablar, eyni zamanda oxucunu müxtəlif Afrika tayfalarının qədim mədəniyyəti, inanc və əfsanələri, insanla təbiətin əsrarəngiz rəbitəsi ilə də tanış edəcək; həyat fəlsəfəsi, yaradılış, insan və cəmiyyətin psixologiyası ilə bağlı mühüm suallara aydınlıq gətirəcək.

Silsilənin ilk kitabı olan “Mən yeməli deyiləm” Afrika xalqları arasında ən çox zülmə məruz qalmış tayfalardan biri olan piqmeylərdən bəhs edir. Digər tayfaların bir heyvan kimi ovlayan yediyi bu insanlar daha sonra yerlilərlə yanaşı, həm də ağdərili istilaçılar tərəfindən hər cür təcavüzə məruz qaldılar. Dünyanın ən qıسابoy xalqı olan piqmeylər XX əsrin əvvəllərində Avropa və Amerika heyvanxanalarında “təkamülü tamamlanmamış insan” adı ilə canlı eksponat kimi qəfəsdə saxlanılırdılar.

Yumruq boylu insanların talelərini dəyişmələri üçün qarşılarda duran ən mühüm sual bizi, bəlkə də, heç vaxt düşündürməyib: **insan olduğunu isbat etməyin bir yolu var mı?**

Rövşən Abdullaoglu

- *Ləpirçi* -

Mən Yeməli Deyiləm

Qədim irs gərək Qala

Bakı – 2021

Müəllif : **Rövşən Abdullaoğlu**
Redaktor: **Sevda Məmmədova**
Korrektor: **Aygül Mirzəyeva**
Buraxılışa məsul: **Şöhlət İxtiyaroğlu**
Son oxunuş: **Günel Kamal**

Mən Yeməli Deyiləm

Bakı, “Qədim Qala” Nəşriyyat evi, 2021, 320 səh.

Mətbəə: Nurlar NPM

Çap tarixi: 01.04.2021

Sifariş: 004/21 (01)

ISBN: 978 – 9952 – 8374 – 2 – 1

© “Qədim Qala”, 2021

Kitabın bütün hüquqları qorunur.

Tel.: (+994 55) 404 31 32

office@qedimqala.az, qedim.qala@gmail.com

www.qedimqala.az

Mündəricat

Rövşən Abdullaoğlu	7
Müəllifdən	11
Ləpirçilər tayfası	15
Alkebulanın hamisi	19
Ruh adam	22
Atəş və torpaq	26
Şeypur səsi	30
Mursilərin hücumu	33
Yağış yağıdırın kahin	40
Xilaskar	46
Fırıldaqçı tanrılar	59
İlk səfər	67
Ən şücaətli heyvan	72
İnadkar qarışqa	80
Ağızları ilə çırtıq çalanlar	85
Sarı Nilin sırrı	93
Babularla sövdələşmə	103
Ağ adamların qara kölgəsi	112
Tonqal ətrafında	121
Nəhəng ləpirin sahibi	129
“Mimi si çakula”	139
Kaftarın xilası	144

Heyvanlar şahının hüzurunda	153
Yumruq boylular	156
Atəş quşlarının rəqsi	163
Ağ ölüm.....	169
Ağ buynuzburunun həmləsi.....	180
Böyük İnikunun hədiyyəsi.....	186
Ləpirçi koması	191
Düşünən kəllələr.....	194
Bubal ovu	205
Nəcisyeyən munqo	213
Simasızlar	217
Yumruq boyluların evliliyi.....	223
Aka mərasimi	235
Bir nizə ilə iki yemiş	241
Ölümün olmadığı yer	247
Qaçış	258
Təhlükəli əfsanələr	264
Əsl insan necə olur	270
Dəniz canlısının göz yaşı.....	275
Can borcu	283
Ruhlar aləmindən qayıdan canlı.....	285
Nqoronqoro – böyük çökəklik	289
Ləpirçi heç vaxt qocalmır	297
Günahsız qanın sehri	303

Rövşən Abdullaoğlu

Yazıcı Rövşən Abdullaoğlu filosof-şərqsünas və psixoloqdur. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetini bitirdikdən sonra ərəb və fars dillərində teologiya, sxolastika, ərəb ədəbiyyatı, şərq fəlsəfəsi sahələri üzrə müxtəlif ali məktəb ocaqlarında təhsil alıb. Moskva Pozitiv Texnologiyalar və Konsalting İnstitutunun “Psixoloji Konsultasiya” fakültəsini bitirib. Bu günə qədər motivasiya psixologiyası, irfan, fəlsəfə və teologiya mövzularında, həmçinin roman janrında 26 kitabı nəşr olunub.

Yaradıcılığına elmi-fəlsəfi kitablarla başlayıb. 2010-cu ildə işiq üzü görmüş ilk kitabı olan “Nəfsi təzkiyənin elmi əsasları” şəxsiyyətin mənəvi dirçəliş və tənəzzül amillərindən, qəlbin xüsusiyyətlərindən, onda təcəlli edən zülmət və nur örtüyündən bəhs edir.

2011-ci ildə İbn Sinanın Şərq fəlsəfəsində böyük iz qoymuş “İşarat və tənbihat” kitabını tərcümə və şərhlərlə çap etdirir. İbn Sinanın məntiqinə və metafizikasına yönəlik dərin izahlardan ibarət əsər iki kitab şəklində: “Görüntülər” və “Ariflərin irfani məqamları”

adları altında nəşr olunur. Daha sonra bir neçə şərq filosofunun ontologiya, epistemiologiya, irfan barədə əsərlərini tərcümə və şərhlə çap etdirir.

Növbəti mərhələdə psixoloji motivasiya janrında beş kitab qələmə alır: “Arxadakı körpüləri yandırın”, “Hər bir insan hökmdardır”, “Üsyən”, “Qorxular”, “Çətin olsa da, həyat davam edir”. Şəxsiyyətin maddi və mənəvi inkişafı yolunda teoloji, fəlsəfi və psixoloji yanaşma sintezinə əsaslanan yeni motivasiya üsulları təqdim edən bu kitablar böyük oxucu rəğbəti qazanır. Həmin illərdə fərdi inkişaf mövzularında universitet-lərdə təlim və seminarlar verməyə başlayır.

Müəllifin bədii janrda yazdığı ilk əsəri olan “Bu şəhərdə kimsə yoxdur” psixoloji romanı 2016-2018-ci illərdə Azərbaycanda yerli və xarici ədəbiyyat arasında ən çox satılan kitab olur. “Rəslər üzərinə uzanmış adam” romanı da böyük uğur qazanır, kitabın birinci tirajı cəmi iki həftəyə satılıb qurtarır.

2018-ci ildə “Abaddon” intellektual psixoloji detektiv romanı çapdan çıxır və ilk tirajı cəmi üç saat ərzində tükənir.

“Abaddon” romanından sonra təkrar elmi-populyar janra üz tutan yazıçı “Tanrı – Mif, yoxsa Həqiqət?” silsiləsində hər bir insanı narahat edən suala cavab tapmağa çalışır. Silsilənin ilk kitabı olan “Əsarət” daha

çox müxtəlif ideoloji məktəblər tərəfindən “yaradan” anlayışının qızığın müdafiəsinin və kəskin inkarının psixoloji səbəblərini açıqlayır və oxucuya gizli psixoloji manipulyasiya vasitələrini aşkar etməkdə yardım edir. Yaxın zamanlarda silsilənin davamı olan “Həqiqət” və “Mif” kitablarının nəşri gözlənilir. Həmçinin “Abaddon” psixoloji detektiv seriyasının ikinci cildi və yazarın Antarktida səfərinin bəhrəsi olan iki hissəli “Mənfi sıfır” romanı da nəşrə hazırlanır. Roman cənub qütbünün ilk fatehlərindən sayılan qəhrəman səyyah Robert Skot və norveçli gənc coğrafiyaşunas Linda-nın uzaq buzlar ölkəsində yaşadıqları təhlükələrdən, qütb stansiyalarında baş verən sirli hadisələrdən bəhs edir.

Müəllifin əksər kitabları ingilis, rus və türk dil-lərinə tərcümə edilib, Azərbaycanda nəşr olunmuş romanların ingilis dilində elektron versiyası Amazon.com satış platformasında yerləşdirilib. “Arxadakı körpüləri yandırın” əsərindən sonra silsilənin davamı olan “Çətin olsa da, həyat davam edir” kitabı və “Bu şəhərdə kimsə yoxdur” romanı Türkiyədə nəşr olunub.

Müəllifdən

Afrikada ilk dəfə 2018-ci ildə oldum, getdiyim yerlərdə böyük yağış mövsümü başlamamışdan əvvəl. Bu zaman Afrikanın hər qarışını gəzmək və buradakı həyatı daha yaxından izləmək fürsətin olur. Səfərdən əvvəl uzun illər Efiopiyyada yaşamış mühacir bələdçi mənə demişdi: “Afrika ilə ilk tanışlıqdan sonra iki hal-dan biri olacaq: ya hər addımı təhlükələrlə, çətinliklərlə dolu olan bu torpağa nifrət edib geri dönəcəksən, ya da Afrikanı olduğu kimi qəbul edib sevəcəksən və təkrar-təkrar bu əsrarəngiz aləmə qayıtmaga can atacaqsan”.

Doğrudan da, uşaqlıqdan bəri görmək arzusunda olduğum bu sırlı materik məni tilsimə saldı. Afrikanın təbiəti, çöllərdə azad dolaşan yırtıcı heyvanları, təbiətlə vəhdətini qoruyub saxlamış insanları adəmi fərqli aləmə çəkib aparır, o aləmdən asanlıqla qopa bil-mirsən.

Materikə hər yeni səfərim zamanı oradakı insanların həyatı, fərqli mədəniyyətləri, yaşamlarını yönəldən qədim əfsanələri, qəribə adətləri, özünəməxsus dùşüncələri və problemləri ilə daha yaxından tanış olur-

dum. Sivilizasiyadan, təhsildən uzaq tayfaların ağır, çox primitiv həyat şəraiti, bəzən səngiyən, bəzən daha da şiddətlənən tayfalararası münaqişələr, bütün mətəriki bürümüş və qlobal problemə çevrilmiş susuzluq, aclıq, xəstəliklər, Afrika xalqlarının faciəvi tarixi, uzun müddət müstəmləkəçilərin boyunduruğunda olmasına, günümüzdə hələ də davam edən istismarı – bütün bunlar məni çox təsirləndirdi.

Afridakdan çox danışa bilərəm. Qərara aldım ki, gördükərimi, bu sırlı materik haqqında oxuyub-eşitdikərimi oxucularla bölüşmək üçün maraqlı və ibrətli bir kitab qələmə alım. Ancaq sonra düşündüm ki, bu diyarın doğma övladı olan, hər qarışına, hər halına bələd olan ləpirçinin başına gələnləri öz dilindən dinləsəniz, daha maraqlı olar.

“Ləpirçi”nin hər kitabı ayrı tayfadan, fərqli hadisələrdən bəhs edir. Bu silsilənin ilk halqası artıq əlinizdədir. “Mən yeməli deyiləm” – 1884-cü il Afrika mühitini canlandırır. O dövrdə Afrika xalqları iki böyük cəbhədə mübarizə aparırdılar: daim nələrisə bölüşə bilmədikləri qonşu tayfalarla və yerlilərin “mzunqu” adlandırdıqları ağdərili müstəmləkəçilərlə. Lakin ən əsas, ən güclü və ən xəbis düşmən, sözsüz ki, həmişə insanın öz daxilində gizlidir. Afrikalıların da ən böyük düşməni yanlış ideologiyaları, ata-babalarından miras qalmış, əl-qollarını bağlayan inancları, bədbin

düşüncələri, bir-birinə qarşı heç bir əsası olmayan və birləşib bir yumruq olmalarının qarşısını alan nifrətləri, öz ölkələrinə və gələcəklərinə biganəlikləri, süstlükləri olub. Məhz bu düşmənlə savaş afrikalıların hər iki cəbhədəki mübarizəsinin nəticəsini təyin edib.

“Ləpirçi” silsiləsi bu mübarizələrdən söz açmaqla bərabər, oxucunu Afrika xalqlarının qədim mədəniyyəti, fərqli yaşayış tərzi, inanc və əfsanələri, insanla təbiətin əsrərəngiz rəbitəsi ilə də tanış edəcək; həyat fəlsəfəsi, düşüncə, yaradılış, insan və cəmiyyətin psixologiyası ilə bağlı mühüm suallara aydınlıq gətirəcək.

Əminəm ki, “Ləpirçi”ni siz də mənim qədər sevəcək, kitabı yazarkən qərar tapdığını mənəvi aləmə səfər edərək Afrikanı mənim gözlərimlə görə biləcəksiniz.

- *Ləpirçi* -

Mən Yeməli Deyiləm

Ləpirçilər tayfası

Səfərə həmişə Günəşin ardınca yollanardı. Boğça-sını bağlayıb yanına qoymuşdu. Bir azdan yola düşəcəkdi. Gedəndə səssiz-səmirsiz gedər, qayıdanda isə şəstlə kəndin əsas girişindən daxil olar, bütün tayfa pişvazına çıxardı.

Hələ ki, Günəş öz qırmızı hörüklerini tamam toplamamışdı, biz də dinməzcə komamızın ağızında oturub kaftarların şikayətli səslərinə qulaq asırıldıq. Onun iri, qabarlı əlini ovcuma aldım. Payıma düşən nəvazişi tanrılar mənə bircə bu kor-kobud əllərdə yollamışdılar. Barmaqlarımla qırışlarını hamarlamağa çalışdım. Açılmış qırışlar öz yerini aldı. “Təbiətin əksinə getmək əbəsdir”, – qırışlar mənə dedi.

– Maqu, getmə.

Maqu yorğun gözlərini üfüqdən çəkib sualedici nəzərlərlə mənə baxdı.

– Qoy nubaların ləpirçisi başqası olsun.

Azca dodağı qaçıdı. Yenidən ciddiləşib gözlərini uzaqlara dikdi. Anlayırdım ki, bu səfərə mənə görə gedir. Özümü saxlaya bilməyib soruşdum:

– Maqu, məni niyə bu qədər çox istəyirsən? Mən ki sənin övladın deyiləm.

Fikirli üzü işıqlandı, ovcumun içindəki qırışların da gülümsədiyini hiss etdim:

– Sevgimi sənə vermək üçün mütləq övladım olmalı deyilsən ki. Təbiət aləmində sevgi hər bir canlıya verilər, təkcə səninlə eyni qandan olana yox...

Nuba tayfasına necə düşdüyümü dəqiq bilmirdim. Tayfanın ən yaşlısı olan Ağgöz Xarı deyərdi ki, məni bir kahinə qurban kimi veriblər, o da gətirib Maquya verib. Maqu da deyirdi ki, məni körpə vaxtı Çanqo mağarasının ağızından götürüb, saxlayıb. Çanqonu nubalar “Yerin göbəyi” hesab edirlər. Canlılar dünyaya gələnədək göbəklərindən bəslənirlər. Çanqo da bir zamanlar bizim aləmin doğuşunu gerçəkləşdirən ruhlar aləmi ilə bağlı olub. İndi bu mağara qurbangahdır. Hər dəfə təbiət ara vermədən göz yaşları tökəndə nubalar oraya bir qurban aparırdılar. Bu qurban ruhların və tanrıların, əsas da ölüm tanrisinin onlara olan rəğbətini artırır, qəzəbini sakitləşdirirdi.

Nubalar mahir izaxtaran və ovçuların tayfası idi. Bu, müqəddəs ruhların verdiyi bir vergi idi. Başqa tayfalar bizə “ləpirçilər” deyirdilər. Nubalar isə bu adı içlərində yalnız bir nəfərə, ən mahir olana verərdilər. Ləpirçinin tayfada hörməti çox böyük olardı. Hamı

inanırdı ki, nuba olmayandan əsl ləpirçi çıxa bilməz. Ləpirçi öləndən, ya da bacarığını itirəndən sonra onu öz yetirməsi əvəz edərdi.

Nubaların Maqu kimi məharətli ləpirçisi olmamışdı. Onun kimi yeyin qaçan birini görməmişdim. Atdığı nizə boşə getməzdı. Deyirdi, guya bir dəfə göydə uçan qarabaş kərkəsi nizə ilə vurub. Mən inanırdım. İzinə düşdürüyü istənilən canlıya əlindən qurtuluş olmadığı hamiya aşkar idi. Maqu deyirdi ki, o dünyaya gələndə anasının südü olmayıb. Maqunun atası da mahir ləpirçi olub. Ovda olanda dişi kaftarın tələyə düşmüş körpə balasını xilas edibmiş, kaftar da onun ardınca kəndə qədər gəlib, balaca Maquya süd verib. O gündən hər axşam şər qarışanda balalarını da yanına salıb kəndin içindən keçərək ləpirçinin qapısına gələn kaftara toxunmağa heç kim cürət etmirmiş. Hə, ona görə də Maqunun hissiyyatı, qoxubilmə qabiliyyəti çox güclü idi. Elə özü də. Axşamlar tonqalın kənarında oturanda uzun, qüvvətli qolları alov dillərinin işığında ceyranı udmuş ilanın gövdəsi kimi daha yoğun və vahiməli görsənərdi. Hər nə qədər mehriban olsa da, uşaqlar çox vaxt onun heybətli görkəmindən qorxar, yaxınlaşmağa ehtiyat edərdilər. Elə ataları da onunla ehtiramla, çəkinərək danışardılar. Bircə mənim belə bir dərdim yox idi. Axşamlar tonqalın yanında ikimiz olanda üzünü güldürməmiş əl çəkməzdəm. Belinə

dırmaşıb oradan qarşısına hoppanardım. Üz-gözümü qaraldıb tonqalın ətrafında atılıb-düşərək Maqunu əyləndirərdim. Hərdən dərin fikrə gedərdi. Bu zaman siması tamam dəyişərdi: həsrət, üzüntü, sevinc – hamısı bir-birinə qarışardı. O vaxtlar üzünə baxıb bu hissləri ayırd etməyi bacarmazdım. Ancaq gözlərindən kimin üçünsə bərk darıxdığını hiss edərdim.

Həmin o qəribə, nisgilli nəzərlərlə rəngli gözlərimə baxardı. Qeyri-ixtiyari əlini saçımı, qaşlarımı aparar, barmaqları heydən düşmüş kimi təəccübə baxan gözlərimə, oradan da yanaqlarımı sürüşərdi. Bir dəfə məni bərk-bərk qucaqlayıb hönkürtü ilə ağladı. Maqu və ağlamaq, özü də hönkürtü ilə? Çaşılıq qalmışdım. Çox qorxdum,ancaq nədən qorxduğumu anlamamış Maqu tez gözlərinin yaşını sildi. Həmişəki zəhmlili siması geri qayıtdı.

Alkebulanın hamisi

Bütün bədənim nubaların içində yad olduğumu qışqırırdı. Heç birinə bənzəmirdim, saçımın, dərimin rəngi də onlarındakı qədər tünd deyildi. Bir də mənim sağ gözüm göy, sol gözüm yaşıl idi. Maqu deyirdi ki, bir qədim əfsanəyə görə, ölüm tanrisinin da gözləri belədir.

Nubalar dirilik tanrısi Mulunquya tapınır, ona qurbanlar verirdilər, ölüm tanrısi Valumbədən isə çox qorxurdular. Deyirdilər, bütün bəla və xəstəlikləri gəndərən, şər əməlləri törədən odur. Belə başa düşürdüm ki, bu iki tanrı o qədər də yaxşı yola getmirdilər. Ancaq Maqu, əslində, ölüm tanrısi Valumbenin bütün Alkebulan¹ tayfalarının hamisi olduğunu deyirdi. Deyirdi ki, Valumbeancaq “böyük safari” vaxtı gəlib çatmış insanı ölürlər aləminə aparır. Qalan bütün şərlər özümüzə aiddir, qan tökən də, pis iş görən də özümüzük. Bu işlərdən Valumbe də bezar idi. Hətta nə vaxtsa o, öz canişinini göndərərək şərin kökünü kəsəcək, bizə nicat verəcəkdi. O zaman bütün xəstəliklər, müharib-

¹ Bəzi tarixi mənbələrə görə, Afrikanın qədim adlarından biridir. “Bəşəriyyətin anası”, yaxud “cənnət bağı” mənasında işlədirilir.

bələr yox olacaq; istidən qovrulan Alkebulan səhraları bir vaxtlar olduğu kimi cənnət bağlarına çevriləcək; ağaclar, tarlalar heç tükənmədən bar verəcək; səhərlər yırtıcı şirlər zərif buballarla eyni bulaqdan su içəcək-dilər. Bu əfsanəyə Maqu ilə bərabər, bəzi qoca nubalar da inanırdılar.

Əksər nubalar isə rəngli gözlərin canlılara görünməz ölüm oxları atdığını düşünürdülər. Məni həm öz-lərinə yaraşdırır, “uğursuz” adlandırır, həm də bir az çəkinirdilər. Büyüklər baxışlarından üzlərini yana çevirirdilər. Bir ara ov kasad olanda məni tayfadan qovmaq da istədilər, ancaq Maqunun tayfa içindəki ad-sani və nubaların dolanışığını təmin etməsi onların qabağını kəsdi. Ləpirçi tayfanın “qarın doyuran”ı, kahinin ən yaxın adamı sayılırdı. Kahinlərin sehrləri üçün lazım olan bitkini, canlısı o tapıb gətirərdi. Başqa tayfaların kahinləri də bizim ləpirçiyə üz tutardılar. Əvəzində isə tayfa başçısına böyük ödənc verərdilər. Verdiklərinin çox hissəsi nubaların dolanışığı üçün istifadə olunardı.

Nubaların içində məni ən çox sevməyən kahin Taşı idi. Taşı tayfamızın düşünən kəlləsi idi; hamı, həttə tayfa başçısı belə onun dediyi ilə oturub-dururdu. Lap əvvəldən bu keçisaqqal qocanın gözü məni götürmədi: məni “qaradaban” adlandırır, elə hey gözlərimin xəstə olduğunu, uğursuzluq gətirdiyimi deyirdi. Maqu olmasayıdı, məni çoxdan tayfadan qovardı.

Kahin Taşıancaq bir şərtlə tayfada qalmağıma izin vermişdi: başımı qaldırıb heç vaxt, heç kəsin gözlərinə baxa bilməzdəm. O vaxtdan başıaşağı gəzməyə, gözlərimi hamidan gizlətməyə vərdiş etdim. Maqu mənə cüyür dərisindən iki balaca deşiyi olan örtük düzəltmişdi; bərk-bərk tapşırmışdı ki, kəndin içindən keçməli olanda bu örtüyü üzümə çəkim. Elə hey çalışırdı ki, “böyük safari”yə, ölülər aləminə yola düşməmişdən əvvəl məni tayfaya, əsas da Taşıyə sevdirsin.

Hər kim oluramsa olum, mən özümü tanıyandan nubaları da tanımışdım, onlara öyrəşmişdım. Özümü onlardan biri sayır, çoxdanışan, deyingən Maqunu da öz atam kimi sevirdim.

Ruh adam

Taşı atamın ölüler aləmindən olduğunu deyirdi. Nubalar da mənə “Lano Sardo” deyirdilər. Ruh Adam. Adıma alışmışdım. Hərdən təklikdə Maqu məni əziz-ləyərək “Lordi” çağırardı. Bu adın ən güclü tanrıya, ən üstün və nəcib insanlara xas olduğunu deyirdi. Bizim evin həndəvərindən əl çəkməyən, məndən bir neçə yağış mövsümü böyük olan paxıl Sadu deyirdi ki, bunu Maqu özündən uydurub. Guya gedib atasından soruşub, o da bu günə qədər heç bir tayfanın dilindən belə bir söz eşitmədiyini deyib. Ancaq mən Maquya inanırdım. Onun dilindən bu sözü eşidəndə içim tit-rəyir, yumşaq olurdu. Balaca vəhşi üçün heç bir tayfanın dilində olmayan bu kəlmə başqa heç kimdən gör-mədiyi sevgi, nəvazış demək idi. Sadu da hamı kimi məni sevmirdi. Elə hey Maqunun gözünü oğurlayıb məni sancmağa bəhanə axtarındı. “Doğrudanmı, birinə nifrət etmək üçün onun səndən fərqlənməsi bəs edir?” – Anlamırdım.

Məncə, paxılılığı tuturdu. Bəlkə də, mənim yerim-də olmaq istəyirdi, Maquya daha yaxın.

Uşaqlıqdan təkliyə öyrəşmişdim. Nubalar uşaqlarını mənimlə oynamaya qoymazdilar. Ancaq qadağalara baxmayaraq, bəzən maraq uşaqlara güc gələrdi. Gizlincə gəlib mənə tamaşa edərdilər. Uzaqdan mənə tərəf meyvə, çobanfindığı tullayardılar. Mən yaxınlaşım götürmək istəyəndə isə gülüşərək qaçıb gizlənərdilər. Sonra asta-asta üzə çıxıb gəlib bir az kənardan mənə göz qoyardılar. Daha ürəkliləri tam təhlükəsiz olduğuma inandıqdan sonra lap yaxın gələr, əllərindəki çubuqla mənə toxunardılar. Bu yolla öz cəsurluqlarını dostlarına göstərib qürrələnirdilər. Bir dəfə belə edəndə dişlərimi qıçayıb qəflətən yırtıcı heyvanlar kimi üstlərinə mırıldandı. Qorxudan ürəkləri qopmuş balacalar çığırışaraq qaçırlar. Mənim qəhqəhə çekdiyimi gördükdə zarafat etdiyimi başa düşüb, onlar da gülüşdülər. Beləcə buruqsaç qız Zola və iki qardaş Baako və Kato ilə dostlaşdıq.

Ancaq yenə də tək dostum Maqu idi. Maqu bütün bildiklərini mənə öyrətmişdi. Ləpirə baxıb heyvanı ayırd etməyi, quşları səslərindən tanımağı, lələklərindən, dimdiyindən yaşını təyin etməyi bacarırdım. Ox, nizə atmağı, bitkilərin sırrını, təhlükə zamanı necə davranışmağı, ən əsası da təbiətlə danışmağı, onu anlamağı, ağrısını, sevincini hiss etməyi öyrənmişdim. Axşamlar tonqal başında oturanda müxtəlif heyvan səsləri çıxaraq heyvanları necə çasdırmağı, bəzi sözləri başqa

tayfaların dilində deməyi də mənə öyrədirdi. Deyirdi, çoxlu dil bilmək ləpirçinin xüsusiyyətidir. Bir də Maqu mənə əcinnələrin dilini öyrətmişdi. Bu dili Maqadan başqa heç kəs bilməzdi. Mənə də dönə-dönə tapşırmışdı ki, bu dili bildiyimi heç kəsə deməyim, yoxsa mənə zərər gələ bilərdi. Maqu mənə and içdirmişdi ki, ancaq bu dildə danışan əcinnəni gördüğüm zaman danışım. Deyirdi ki, əcinnələr bu dildə danışan insana toxunmazlar. Ondan bu dili haradan bildiyini soruşanda böyük səhra toyuğu cildinə girmiş bir yaralı əcinnədən öyrəndiyini dedi. Maqu otlardan dərman düzəldib o əcinnəni sağaldıb, sonra bir gün əcinnə gəldiyi yerə qayıdır.

Hə, deməli, mən bu dildə ancaq əcinnələrlə danışa bilərəm.

Maqu səfərə gedəndə torpaq və səma ilə – bütün təbiətlə danışardım. Çənəquşunun uzun-uzadı ötməsinə qulaq asır, ağacın başına dırmaşıb əlimdəki meyvələri çubuğa taxaraq aşağıda gəzən tənbəl zürafələrin nə vaxt gəlib yeyəcəklərini gözləyirdim. Yuxarıdan onların uzun, qara dillərini çıxardıb yarpaqları hündür budaqların başından necə səliqə ilə qoparmalarına baxır, şümal dərilərindəki ləkələri sayırdım.

Usanmadan nizə atmağı məşq edirdim. Qaçaraq, kolların üzərindən atlayaraq, yerimdə firlanaraq, ağac-

ların arasından hədəfi vurmağı öyrənirdim. Maqu gələndə məharətimi göstərib onu təəccübləndirmək, onu ötmək istəyirdim. Alınırdı da. Qollarım şişib ceyran udmuş ilanın gövdəsinə dönmüşdü.

Yorulanda çayın kənarına gəlir, xirdaca xallı çay baliqlarının özlərini əsdirərək dupduru suda sağa-sola şütmələrinə, çəhrayı qutanların onları necə bir göz qırpmında ovlamasına və balığı udandan sonra heç nə olmamış kimi özünü tox tutmasına tamaşa edib əylənirdim. Çöl donuzunun balaları ilə zibillikdə eşələnməyinə baxıb vaxtımı keçirirdim. Hava qaralana yaxın zolaqlıların su içmək üçün sürü ilə gəlib sahilə toplaşmasına baxardım. Qaş qaralanda isə kəndin kənarındaki komamızın qarşısında oturub kaftarların uşaq kimi ağlamaqlarına qulaq asardım.

Darıxardım. Maqu üçün, yorğun düşüb getmiş Günəşi təkrar salamlamaq üçün, gün ərzində çatdırıb görə bilmədiklərimi görmək, gecənin ağırlığından qurtulmaq üçün. Bəzən də heç bir səbəbsiz, sadəcə dərixardım.

Atəş və torpaq

Maqu getdiyi gündən Günəşin qürublarını sayırdım. Ona verilmiş müddət daralırdı. Sifarişi vaxtında gətirə bilməyən ləpirçi tapşırığı yerinə yetirməmiş sayılır, əlidolu qayıtsa da, qazancıancaq kahinin töhməti olur. Bu günlərdə harada olsa, qayıtmalı idi. Maqu hələ bir dəfə də izi itirməmiş, sifarişi yubatmamışdı.

Bu dəfə ona ağ buynuzburunun¹ buynuzunu gətirməyi tapşırmışdilar. Maqu deyirdi ki, ağ buynuzburunlarancaq qədim Nqoronqoro çökəkliyində yaşırlar. Masailər bu nəhəng çökəkliyin içində yaşayan heyvanları qorumaqla vəzifəli idilər. Çökəklik vəhşi masailər tərəfindən qorunduğundan oraya enmək Maqu üçün çox çətin olacaqdı. Hətta girə bilsəydi belə, çox nadir rast gəlinən ağ buynuzburunun izinə düşmək və onu masailərin gözündən xəlvət ovlamaq asan olmaya-çaqdı. Bu sifariş Maqunun, bəlkə də, ən çətin sifarişi idi. Daha əvvəlki kimi gənc və gümrah da deyildi.

Zaman Maqunu elə bil bir az uşaqlaşdırılmışdı, əvvəlki sərtliyi də qalmamışdı. Bir dəfə nubalarla bu-

¹ Kərgədan

bal ovuna çıxmışdıq. Biz ikimiz öndə gedirdik. Maqu diqqətlə izlərə baxıb alnını ovuşturdu, ancaq bir söz demədi. Bu vaxt bupalın özünü də gördük. Maquya ox verdim. Ancaq o, əl atıb nizəsinə götürdü. Nizəni götürdüsə, artıq heyvana qaçış yox idi. Ağır nizəni elə qüvvətlə atardı ki, viyiltidən qulaq tutulardı. Zərbənin gücündən heyvan az qala ikiyə bölünərdi, bəzən də heyvanı arxasında olan ağaca mixlayardı. Bir az ləngidi, sonra atdı. Vura bilmədi. Heç dilxor da olmadı. Mən isə mat-məəttəl dayanıb yarıya qədər ağaca keçmiş nizəyə baxırdım. Nizənin küt səsindən bir az aralıda olayan o biri buballar da qaçıdı. Nubalar bizə yetişənə qədər qaçıb nizəni birtəhər ağacdan çıxardı, üstünü tələsik ağac qırıntılarından təmizlədim. Bu vaxt Sadu da dəstəsi ilə özünü yetirdi.

- O nə səs idi? Niyə səs-küy salmışan?
- Ayağım çuxura düşdü, yixildim. Bubal da hürküb qaçıdı.
- Ay fərsiz, şeytangöz. Sənin ucbatından heyvanlar neçə ox məsafəsi uzaqlaşdırılar. Nə qədər vaxtimız boşa getdi. Maqu, bu fərsizin bir də bizimlə ova gəlməsini istəmirik. Qoy oturub kəndin keşiyini çəksin. Ya da yox, elə meşədə bir qıraqda gözləsin. Biz olmayanda bunun uğursuzluğu kəndə bəla gətirər.

Dostları da ağız-ağıza verib bu axmağın dediklərini təsdiqlədilər. Sadu yanından keçəndə ciyni ilə

məni itələyib bubalların qaçdığını tərəfə yönəldi. Dəstəsi də kolları yararaq arxasınca yola düzəldi. Yenə ikimiz qaldıq. Maqu mənə baxıb gülümsədi.

- Maqu, niyə bubalı vurmadın?
- Hər dəfə ovu vurmaq olmur ki.
- Balasına görə vurmadın.
- Deyirsən ki, bupal boğaz idi?

– Bu iz boğaz heyvanın izinə oxşayırdı. Bu mövsümdə buballar çoxlu ot yeyə bilmədikləri üçün arıq olurlar, elə də dərin iz buraxa bilmirlər. Deməli, qarnında balası var idi. Qaçış gedəndə yerisindən də bir az bilinirdi.

– Sən çox gözəl ləpirçi olacaqsan. İzin dərinliyi çox cüzi fərqlənirdi, bunu hər ləpirçi anlamazdı.

– Maqu, məgər sən demirdin ki, istər böyük, istərsə də bala, bütün heyvanlar ovlanmaq üçün yaranıblar və rəhm ovçunun düşmənidir?

– Bir çox sözləri axmaqlığımdan dediyimi yaş-yavaş anlayıram. Yaşlılıqca başqa cür düşünməyə başlayırsan.

- Nə dəyişib ki?

– Bütün insanlar bir az atəş və bir az da torpaqdan yaradılıblar. Cavan yaşda içimizdə atəş çox olar. Atəş bizi dikbaş, məgrur, şücaətli, güclü edər. Qocaldıqça atəş azalar, torpaq artar. Bir az çapıqlarla, bir az qırışlarla müdrilik və səbir gələr. Atəş torpağa tabedir. Onu

üstünə torpaq tökməklə söndürərlər. Bu səbəbdən də başçı qocalardan olar. Torpaq içimizə tam dolandan sonra atəş sönər. Gütümüz gedər və ruhumuz bizi tərk edər. Torpağa basdırılarlar və ona qarışarıq.

Şeypur səsi

Bu nə səsdir? Deyəsən, Maqu qayidib axı! Bizim ev kəndin ən ucqarında yerləşirdi. Maqu mənə sahib çıxandan sonra kəndin ən rahat yerində olan komasıını qoyub, buraya köçmüdü. Məni nubaların qəzəbli baxışlarından, acı sözlərindən qorumaq istəyirdi. Uzaqdan da olsa, şeypur səsi eşitdiyimə əmin idim.

Nubalar yalnız ləpirçi qayıdanda bu səsi çıxarırlar. Üzümü bağlayıb kəndin əsas girişinə tərəf yollandım. Uşaqlı-böyüklü hamı kəndə çıxmışdı. Gözətçi şeypurunun təntənəli səsi içimi sevinclə doldurdu. Ləpirçinin gəldiyi günün axşamı kənd meydanında bayram olardı. Maqu adətən sıfarişlə bərabər özü ilə biz tərəflərdə olmayan maraqlı nələrsə gətirərdi. Uşaqları məraqlandırıran daha çox bu sovqatlar idi.

Mən torpaq qalağının üstünə çıxdım. Uzaqdan gələn Maqu idi: hündürboy, ciynində indiyədək heç kimin ovlaya bilmədiyi qara bəbirin dərisi. Ovçular ovladıqları ən üstün canının dərisini fəxrlə ciyinlərinə salardılar. Qara bəbiri nəinki ovlamaq, hətta görmək belə heç kəsə nəsib olmamışdı. Maqunu bu cür görən-

də ürəyim dağa dönürdü. Uzun, qüvvətli qollarını ləngərlə yelləyərək yeridikcə ciynindəki dəri də hərəkətə gələrək sanki canlanmaq istəyirdi. Maqu eynən bəbir kimi ayağını yerə ehtiyatla basırdı. Elə bil bu dəqiqə ovunun üzərinə həmlə edəcək. Bəbirin baş dərisini də başına keçirəndə lap qeyri-adi gücə sahib cəngavər Lionqoya oxşayırırdı. Silahla öldürmək mümkün olmayan heybətli Lionqonun tək zəif yeri göbəyi idi. Göbəyinə batan kiçik tikan belə onu öldürə bilərdi. Görəsən, Maqunun zəif yeri harasıdır? Yəqin ki, gözləri. Zədələnsə, izi tapa bilməsə, xiffətindən ölər.

Maqu yaxınlaşdıqca üzümdəki təbəssüm yavaş-yavaş avaziyırdı. Yox, bu həmişəki Maqu deyildi. Uzun yol onu yormuşdu, nədənsə sol ayağını da bir az çəkirdi. Həmişə qamətini daha da şux göstərən, adamı vahiməyə salan bəbir dərisi də bükülmüş ciyinlərindən töküldü, onu bir az da çökmüş və yorğun göstərirdi.

Maqu kəndə girməmiş hamı onu dövrəyə aldı. Uşaqlar ətrafında atılıb-düşür, ciynindən sallanan iri dəri torbanı dartsıdırıb içində baxmaq istəyirdilər. Maqunun üzü gülmürdü. Torbanı açmadığını görən uşaqlardan biri onu yerə saldı. Torba boş idi. Sanki qurbağa gölünə daş atdılar. Başına toplaşmış kütlənin bütün nəşəsi yoxa çıxdı. Yaxınlaşmağa cürət etmirdim. Maqu ətrafa göz gəzdirib məni tapdı, ciyinini çəkib yavaşça başını buladı. Ayaqlarını sürüyərək evimizə doğru yön

aldi. İlk dəfə idi ki, onu bu qədər məyus görürdüm. Camaat seyrəlməyə başlamışdı. Mən cəld qaçıb torbasını qaldırdım. Ardınca yollandım.

Maqu deyərdi ki, “Mən heç vaxt qocalmayacağam. Bəlkə, bir az saçım ağrar, dərim də qırışar,ancaq izi itirməyim, ovdan əliboş qayıtmağım əsla mümkün deyil”. Bu sözlərin qarşılığında həmişə soruştardım: “Maqu, təbiətə qarşımı çıxmaq istəyirsən?” Gülümsə-yib deyərdi: “Mənim onunla sazişim var”.

Maqu masailərdən yayının çökəkliyə enməyi bacarımış,ancaq ağ buynuzburunun izini tapa bilməmiş-di. Bu, nubalar üçün böyük sərvətin əldən çıxmazı, Maqu üçün isə hörmətinin itirilməsi demək idi. O kütbeyin Sadunun necə sevinəcəyini təsəvvür edəndə açığımdan gözü dönmüş su atı¹ kimi nə edəcəyimi bilmirdim. Tezliklə kahin Taşı yeni ləpirçi axtardığını car çəkmək üçün şeypur calmağı əmr edəcəkdi. O şeypur səsi həm də qaradaban Ruh Adamin, nəhayət, tayfa-dan qovulduğunu müjdələyəcəkdi.

¹ Begemot

Mursilərin hücumu

O gündən hər səhər bizə təzə süd gətirən nənələrin, nədənsə, keçiləri az süd verməyə başladı. Hər radya – nuba böyüklərinin mühüm yiğincaqlarına dəvət olunan Maqunu unutmağa başladılar. Maquya həmişə ehtiram göstərən kənd böyükləri və cavanlar indi onun bəzi hərəkətlərini qınayırlar, bunu üzünə deməkdən çəkinmirdilər. Bir neçə dəfə məni kənddən çıxarmasını tələb etmək üçün qapımıza qədər gəlmisdir. Maqunun qəzəbdən rəngi boğulsada, hələ ki, susurdu. Mənə də bu barədə danışmağa icazə vermirid.

Həmişə uzaqdakı təpənin arxasından hərlənən naxır da indi yolunu uzatmayıb səhər-axşam düz komımızın qarşısından keçirdi. Maqunun naxırçını döyücəyindən qorxdığum üçün naxır keçən kimi tez çıxıb ətrafi peyindən təmizləyirdim. Bir səhər yenə öz işimdə ikən Maqu komadan çıxdı.

– Mən tez yiğışdıraram, – ağac qabığına topladığım peyinləri tələm-tələsik kənara tulladım, – deyəsən, naxırçılar kaftar sürüsündən qorxub yollarını kəndin içindən salırlar.

Maqu lal-dinməz üzümə baxdı. Sonra qayıdırıb komaya girdi. Deyəsən, sovuşmuşdu.

Ertəsi gün sübh tezdən gözümü açanda Maqunu yatağında görmədim. Tələsik komadan çıxdım. Komamızın ağızı yenə peyinlə dolu idi. Naxırçıların qarasına deyinərək tez otlaga tərəf götürüldüm. Uzaqdan Maqunun gəldiyini görüb addımlarımı yavaşırdım. Sakit görünürdü. Yanımdan keçəndə: “Bir də etməyəcəklər”, – dedi. Nə baş vermişdi?

– Maqu, onlarla dalaşdin?

– Yox. Niyə ki? Dedim, kaftarlardan qorxurlarsa, məni köməyə çağırı bilərlər. Bir də dedim ki, Maqu hirslənəndə kaftar sürüsündən daha qorxulu olur.

Bununla belə, səhər komadan çıxanda mənzərə ürəkaçan deyildi. Tələsik peyinləri təmizləməyə başlamışdım ki, Maqunun boğuq səsini eşitdim:

– At yerə.

Komanın qapısında dayanmışdı. Qara bəbir dərisini kürəyinə salmış, nizəsini əlinə almışdı. Sol əli belinə taxdiği xəncərin qəbzəsini bərk-bərk sıxırdı. Havadan döyüş qoxusu gəlirdi.

– Özləri gəlib təmizləyəcəklər, – bunu deyib, iti addımlarla uzaqdan qaralan naxıra sarı yollandı.

– Maqu, – qaçıb qabağını kəsdim, – baş qoşma onlara.

Maqu heç nə demədi. Yoluna davam etdi. Yenə qarşısına keçdim.

– Onda mən də səninlə gəlirəm.

Əli ilə məni kənara çəkdi.

– Yox. Burada qal. Bir şey etməyəcəyəm, qulaqlayıb gətirəcəyəm, tökdüyünü yığışdırınsın.

Maqunun arxasında düşdüm. Naxırı kənddən xeyli aralıda haqladıq. Maqu naxırçılarla yaxınlaşmaq əvəzinə, qəfil dayanıb yerə sindi. Təhlükə hiss etmişdi. Cəld onun kimi etdim.

– Lano, anladın?

Ətrafa göz gəzdirdim. Heç nə görmədim. Ancaq dərə boyunca səpələnmiş heyvanlar çox narahat idilər. Bəziləri ağızlarını otdan çəkib gözləri bərəlmış halda ətrafi dinşəyir, bəziləri də könülsüz-könülsüz gövşəyirdilər. İki naxırçı hər şeydən bixəbər kölgədə uzanıb mürgüləyirdi. Üçüncüsü də ağaca söykənib oturmuşdu, deyəsən, xəncərlə çomağının düyünlərini təmizləyirdi.

– Kimsə naxıra hücum etməyə hazırlaşır. Yırtıcılar olsaydı, heyvanlar ürkərdilər, indiki kimi çاش-baş qalmazdılar. Dərənin sol tərəfinə yayılmış heyvanlar çox narahatdırılar, otlamırlar. Deyəsən, o tərəfdə kolluqlarda düşmən gizlənib. Sən deyirdin, keçilər insanların niyyətlərini üzlərindən oxumağı bacarırlar.

Maqu başını tərpədib, barmağını kolluğa tuşladı:

– Bəli, pusquya yatıblar. Diqqətlə baxsan, çiyinlə-rindəki nizələrin səmaya tuşlanmış ucluqlarının parıldadığını görərsən.

Sonra öz nizəsini çıxarıb mənə verdi:

– Yerindən tərpənmə. Məni arxadan qoru.

Maqu xəncərin qəbzəsini əlində bərk sıxdı. Əyilə-rək kolluğa tərəf irəliləməyə başladı. Kolların arasından üç nəfər dikəldi. Mursi tayfasının döyüşçülərin-dən idilər. Yaylarını çəkib naxırçıları nişan aldılar.

Maqunun ayağa qalxması ilə xəncərini atması bir oldu. Nişan alması belə bilinmədi. Dərhal da yerə yatdı. Ən qabaqdakı mursi kolların içində yıxıldı. Digər ikisi ürkdüyündən atdıqları ox naxırçılardan yan keçdi. Nə baş verdiyini anlamamışdılar. Qorxuya düşmüş naxırçılar üzü dərəyə götürüldülər, mursilər də onları arda. Kolluqdan çıxan daha dörd mursi də bağıraraq naxırçıların arxasında düşdülər. Atılan oxlar naxırçılardan birini yerə sərdi. Mal-qara dərə boyu pərən-pərən olmuşdu. Maqu bayaq vurub yerə sərdiyi mursiyə yetişdi. Onun boğazına sapladığı xəncərini çıxardı, mursinin oxunu və nizəsini götürdü. Yayı çəkib nişan aldı. Arxadakı mursi bağıraraq yerə sərildi. Digərləri geri çönüb bəbir kimi yerə sinərək onlara yaxınlaşan Maqunu gördülər. Tələsik onu hədəfə alıllar. Ancaq ən öndəki mursi arxaya baxmadan dərə boyunca qaçan naxırçıları təqib etməkdən əl çəkmədi.

Maqu sağa-sola burularaq atılan oxlardan yayınır, bəzən də yerdən götürdüyü ağaç parçasını oxlara sıpər edərək mursilərin üstünə qaçmağa davam edirdi. Yaxınlaşanda əlində hazır tutduğu xəncəri tulladı. Yaraladığı döyüşçü yerə yixilməmiş Maqu ona yetişib xəncərini çıxardı, təpiklə itələyib dərədən aşağı yumbalatdı. Dərhal fırlanıb ağaç parçası ilə arxadan hücum edən döyüşünün başından zərbə endirdi. Əyilib üstünə atılan başqa döyüşünün də həmləsindən yayındı, ağaç parçasına sancılmış oxu qoparıb onun çənəsinin altın-dan soxdu. Uzaqdan mursinin ağızından fişqiran qanın Maqunun üstünə çıləndiyini gördüm. Maqu üzünü sildi, qolunu cəsədin boğazına keçirib onu sıpər kimi qarşısında tutdu.

Salamat qalmış döyüşçü özünü itirmişdi. Əlləri əsə-əsə nizəsini Maquya tuşlayıb baxırdı. Maqu cəsədi qarşısında tutub hücuma fürsət gözləyirdi.

Nizə cəsədə sancıldı. Mursi xəncərinə əl atanı qədər Maqunun atdığı xəncər ciyninə saplandı. Artıq Maqu bağıraraq yerdə çapalayan mursinin başının üstünü kəsdirmişdi. Yerdən böyük bir daşı təkəlli qamarlayıb onun başı üzərinə qaldırdı. Mursi əllərini üzünə qoyub aman diləyirdi. “Vurmayacaq” deyə düşündüm. Maqu bir az dayandı, sonra daşı kənaraya tulladı. Mursinin bağırtısına məhəl qoymadan xəncərini dartıb onun sinəsindən çıxardı. Mursi sü-

rünərək geri çekildi, ayağa qalxıb kollara tərəf götürülərək gözdən itdi.

Maqu qəddini düzəldib dərəyə sarı boylandı. Naxırçılar dərəni keçib yixila-dura, dördayaq qarşısındaki hündür təpəyə dırmaşmağa çalışırdılar. Deyəsən, arxalarınca təkcə bir döyüşünün düşdüyündən xəbərsiz idilər. Mursi dayandı, dik yamacda çətinliklə belini dikəltdi, oxu yaya qoyub arxadakı naxırçını nişan aldı. Ancaq qulağının dibindən ötüb keçən nizə onun tərazlığını pozdu. Ox yaydan çıxıb bir az irəlidə torpağa sancıldı, mursi özünü saxlaya bilməyib aşağı sürüşdü. Yerindən qalxmadan ətrafa boylandı, əlini gözünün üstüñə qoyub onu izləyən Maqunu gördü. Dərhal qalxıb özünü seyrək meşəliyə vuraraq gözdən itdi.

Naxırçılar təpənin başına çatmışdılar, əllərini dizlərinə qoyub baş verənləri seyr edirdilər. Onlardan biri qeyri-ixtiyari Maquya əl elədi. Sonra hər ikisi əllərini sinələrinə qoyub təzim etdilər. Sürüşə-sürüşə təpədən enərək dərədə yixilib qalmış yoldaşlarının yanına getdilər. Maqu xəncərini belinə taxıb mənə sarı gəldi. Nizəsini əlimdə bərk-bərk sıxıb gözləyirdim.

Maqunun dizi, qolları çizilmişdi, sağ ciyindəki yaradan qan axındı.

Yarasına baxmaq istəyəndə üz-gözünü turşudub bir addım geri çekildi. Başı ilə “gedək” deyə işarə edib kəndə sarı yönəldi.

– Maqu, azca qalmışdı, mursilər səni böyük safarıyə yola salsınlar. Özünü təhlükəyə atdın. Kimə görə? Bu qorxaq naxırçılara görə.

Geri çönmədən cavab verdi:

– Maqunu böyük safariyə yola salmaq əyripəncə mursilərin işi deyil. Həm də mən naxırçılara görə vuruşmadım. Yaxşılığı özünə görə, tanrlara görə edirsən, pisliyi də pislərə görə.

Daha bir söz deməyib dinməz-söyləməz arxasında düşdüm. Görəsən, mən də nə vaxtsa onun qədər cəsur və güclü olacaqdımmi?

Ertəsi gün naxır daha komamızın karşısından keçmədi. Ancaq baş verənlər nubanın bizə olan münasibətini dəyişmədi.

Yağış yağdırın kahin

Arabir Maqu olmayanda Zola ilə ekiz qardaşlar xəlvət məni görməyə gəlirdilər. Onlar da qaradınməz olmuşdular. Danışmağa söz tapmırıldıq. Ağızlarına su alıb oturar, Maqunun gəldiyini görən kimi sivişib aradan çıxardılar.

Uzaqdan Maqunun qaraltısı görsəndi. Uşaqlar ayağa qalxdılar. Zola əlini ciynimə qoyub üzümə baxdı. Nəsə demək istədi, demədi.

Maqu yaxınlaşıb tonqalın kənarında oturdu. Başını çevirib ciynninin üstündən uzaqlaşmaqdə olan uşaqların arxasınca baxdı. Nə qədər səssiz getməyə çalışsalar da, ağacların arasında dolaşan kölgələri onları ələ verirdi.

– Kəndə az-az çıx, – Maqu tonqala çırpı atıb qaşqabaqla dilləndi.

– Onsuz da az çıxıram.

– Daha da az çıx.

– Maqu, insanlar nəyə görə səbəbsiz bu qədər rəng dəyişirlər?

– Böyük səbəbləri var.

– Bir dəfə izi itirmək heç kiçik səbəb də deyil. Sən axı bunu qəsdən etmədin. Onlara bu qədər yaxşılığın dəyib. Quraqlıq vaxtı bütün kənd sənin qazancınlı dolanardı, özünə düşən paydan da nə qədər verərdin onlara.

– Axı nə eləmişəm mən? – Maqu əlindəki çubuqla tonqalı qurdaladı, – mənim elədiyimi hamı edərdi, adı ləpirçiyməm mən. İndi də ki, fərsiz ləpirçi.

– Heç kəsin ələ keçirə bilmədiyi Aksum çaqqalının izini tapıb kim ovlamışdı? Ağ dağ şirinin balasını kim tapıb gətirdi? Anasının caynağının izləri hələ də qarnında qalır. Çatmaqaş bubalı bəs kim diri ələ keçirmişdi? Hə, heç yadına düşmür, cütbuynuz qara buy-nuzburun. Onu da möhtəşəm Maqu tapmışdı. Necə oldu, qarasını tapdığını nə tez unutdular?

– Ləpirçinin ömrü qocalana qədərdir.
– Maqu, mən ləpirçi olmaq istəmirəm.
– Yaşlananda tərk edilməkdən qorxursan?
– Onsuz da tərk edilmişəm. Öndə gedəni meymun kimi təqlid edən qədirbilməz nubalar üçün bir balıq belə tutmaq istəmirəm. Maqu, yadındadır, mursilər bizə hücum edəndə sən kəndimizə soxulmuş döyüşünü yaxaladın, ancaq sonra buraxdın? Dedin ki, onda günah yoxdur, günah xain başçılarındandır, bədənin əhvalı başdan gələr.

– Yadımdadır.

– Elə özümüz də o cürük. Nə zaman Böyük Taşının kefi yoxdur, hamı qaraqabaq gəzir, elə Maqu özü də. Böyük Taşının əhvalı yaxşıdır, hamının üzündə sabah açılır, hətta zəhmli Maqunun belə. Kahinin əsnəməsinə görə niyə bütün tayfa da əsnəməlidir axı?

– Lano, yekə-yekə danışma. Tanrı Mulunqu bizi yaradanda hər tayfada yalnız bir insana saf ağıl verib, o da kahindir. Kahinlərin sözü ən ağıllı sözdür, kim-sə onun səhv ola biləcəyindən şübhələnməz. Onlar tayfanın yeganə düşünən kəllələridir, nahaq yerə “kiçva busara” demirik ki onlara. Özün bilirsən, kahinlər insanların taleyinə, gələcək hadisələrə, havaya və məhsula təsir edə bilirlər. Onların nifrini insanın bədbəxtliyinə, bəzən lap ölümünə belə səbəb olar. Kim Taşıyə qarşı çıxa bilər ki?

– Taşı öləndən sonra “kiçva busara”mız kim olacaq?

– Kimi seçsə, o. Saf ağıl kahinin kəlləsini tərk edib seçdiyi adamın vücuduna köçər.

– Bəs kütbein Sadunu seçsə?

– Seçməz. Nubanın başqa başbilənləri var, – Maqu könülsüz dilləndi.

– Bax, Taşıyə belə baxdığımıza görə bizi hər sözü, hərəkəti ovsunlayır. Başımıza firıldaqçı, qədirbilməz birini qoyduğumuza görə nubada ən çox hörmət gö-rənlər çapqal, tülkü, çöl donuzu xislətində olanlardır.

– Kimə tabe olsan, ona da oxşayarsan... elədir, – Maqu dişlərini sıxıb gözlərini ocağa zillədi.

Gördüm ki, sözlərim Maqunun kefini lap acı istiota döndərib.

– Maqu.

Başını qaldırmadan dedi:

– Hə?

– Yadındadır, Taşı bir dəfə əyribarmaq lorinin nəcisinə gətirməyini istəmişdi?

– Aha. O vaxt bərk quraqlıq idi, yağış üçün qarnında balası olan əyribarmaq tənbəl lorinin nəcisinə sehr oxunmali idi. O əyribarmağı tutmaq neçə günümü almışdı. Özü də çox təhlükəli heyvandır, Lano. Dirsəyində zəhəri var, kim gözünə yaxşı görünməsə, zəhəri ağızına doldurub onu dişləyir, vəssalam. Düşmənin işi bitdi. Amma üzünə baxsan, deyərsən, dünyada bundan fağır heyvan yoxdur.

– Heç biliirdin ki, keçi peyini də yağış yağıdına bilmiş?

– Necə yəni?

– Onda sən olmayanda Taşı məni çox ələ salmışdı, canımı yiğmişdi boğazıma. Açığimdən əyribarmağın nəcisinə torbandan çıxarıb gizlətdim, düyünçənin içində Arusi nənənin çəpişinin peyinindən tökdüm. İstəyirdim, sehri baş tutmasın, biabır olsun.

– Nə? Sən, dəli oğlan, ələ niyə elədin?

Maqunun çənəsi sallanmışdı. Özümü saxlaya bilmədim, uğunub getdim:

– Hə də, Taşı səhv edə bilməz axı, o, tayfanın düşünən başı, tanrıların canişinidir, – sonra səsimi qısbı dedim, – Maqu, tanrılar axmaq firildaqçını canişin seçə bilməzlər. Mən onu aldadanda Taşının heç ruhu da incimədi. Özünü indidən tayfanın yeni ləpirçisi sayan o kütbeyin Sadu da heç nə anlamadı. Düyüncəni əlinə aldı, orasına-burasına baxdı. Sonra da özünü tox tutub başını tərpətdi, guya ki, bu da lorinin nəcisi olduğunu təsdiqləyir.

Maqu artıq özünü saxlaya bilmədi. Elə ucadan güldü ki, qəhqəhəsi alovun dillərini oynatdı. Az qala oturduğu kötüyün üstündən aşib düşəcəkdi. Sonra gözünün yaşını silib ciddiləşdi:

– Eşidirsən, Lano, bunu heç kəsə demə.
– Dəliyəm? Onsuz da heç kəs mənə inanmaz. İnanmaları üçün ya gərək özün onlardan olasan, ya da sözün onların sözü olsun.

– Lano, çox böyümüsən, ağıllanmışsan. Sənə öyrədəcəyim bir şey qalmayıb.

Qürrələndim. Maqu kimi müdrik ləpirçidən tərif eşitmək zarafat deyildi.

– Maqu, gərək torbana ağ buynuzburun buynuzu adı ilə qısaayaq xallı öküzün buynuzunu qoyardıq.

– Hə, onun da buynuzu ağımtıl və düyünsüzdür.

– Əmin ol, heç kəsin xəbəri də olmazdı. Ömründə bir dəfə də ağ buynuzburun görməmiş o axmaq Sadu belə inanardı.

Düzü, elə mən özüm də ağ buynuzburunu ömrümdə görməmişdim. Əyilib tonqalın ətəyindən əlimə bir kömür aldım. Kömürü üzümə, alnima çəkdir. Tonqalın ətrafında atılıb-düşməyə başladım. Həmişə belə edəndə Maqu da şənlənərdi. Təbəssümün yenidən onun üzünə dönməsinə çox sevindim. Ancaq budəfəki təbəssümün qara kölgəsi vardı.

Xilaskar

Nubaların səs-küyünə oyandım. Hava yenica işiq-laşırdı. Maqunun yatağına sarı boylandım. Altına sal-dığı keçi dərisi yiğilmamışdı. Həmişə ciyninə saldığı bəbir dərisi yatağın baş tərəfində atılıb qalmışdı. Son günlər ondan nigaran idim, hər hərəkətinə göz qoyur-dum. İçimə dolan təşviş yuxumu bir anda gözümdən qapıb havayasovurdu.

Səs-küy artırdı. Komanın qamışlarının arasından boylandım. Yekəpər Sadu və dostları Maqunu dövrəyə almışdilar. Sadu əl-qolunu ölçərək danişirdi. Guya ki, mən böyüdükcə tayfanın işləri pisləşir, quraqlıq başla-yıb, uğurlu ov etmək nağıl olub. Son səfərdən əliboş gəl-məsinin səbəbi də mənmişəm. Bəli, axır ki, göygöz şey-tan balasının nəhsliyi Maqunun öz başında çatladı! Bu-dur, Taşı də gəldi. Əsl toz-duman indi qalxacaq. Taşının ardınca kənd camaatı da toplaşdı. Deyəsən, məsələ çox ciddidir. Maqunun: “Aslan qocalanda onu yemək üçün ətrafinə çəqqallar toplaşarlar”, – sözü yadına düşdü.

– Maqu, sən bilirsən ki, biz nubalar həmişə mü-qəddəs əlamətlərə inanan tayfa olmuşuq, – Taşı dedi, – sənin uğursuzluğun bizə çox baha başa oturdu. Axı

özün deyirdin ki, əsl ləpirçi qocalanda da izi itirməz. Burada Lano Sardonun günahı var. O, kəndimizə gələndən işlərimiz yaxşı getmir. Virdlərim, ovsunlarım təsirsiz qalır. Artıq neçənci dəfədir ki, oxuduğum ən güclü ovsun belə tutmur. Sehrin gücünü bu göygöz şeytan balası zəiflədir. Böyüdükcə nəhsliyi də artır.

– Onun heç bir təqsiri yoxdur.
– Necə? – Sadu hiddətləndi, – onda müqəddəs Taşının sehri gücsüzdür? Uzun illərdən bəri bütün bə-lalardan bizi o qoruyub. Tayfamız bu müqəddəs kahinlərin sayasında ov tapıb, yağışın pak suyundan bəh-rələnib, qadınlarımız sağlam uşaqlar doğaraq nəslimizi davam etdiriblər, cəngavərlərimiz döyüslərdə şücaət göstəriblər.

– Mənim müqəddəs Taşıyə iradım yoxdur. Bu günə qədər də onun göstərişlərini canla-başla yerinə yetirib tayfama xidmət etmişəm. Ancaq Lanonun günahı yoxdur.

Sadu qabağa çıxıb iki əli ilə Maqunu sinəsindən itələdi. Maqu səndələdi, ancaq yıxılmadı. Sadu bir addım atıb yenə də itələdi. Üçüncü, dördüncü dəfə. Gözlərimdən sözülən yaş hiddətlə qalxıb-enən köksümə dam-cılayırdı. Yerimdə mixlanıb qalmışdım, əlimdən heç nə gəlmirdi. “Mən yanılmışam. Maqunun zəif yeri gözləri deyil, mənmişəm”, – bu düşüncə içimi alovlandırır, acı tüstüsü burnumdan çıxaraq gözlərimi yandırırdı.

Maqu Sadunun gözlərinin içində baxmadan dedi:

– Sadu, sən dünyaya gələndə xəstə idin. Sağalmağın üçün vəhşi dağ keçisinin südünü mən tapıb gətirdim. Əvəzində atandan heç nə almadım. Sənə iz tapmağı, ov etməyi, silah oynatmayı mən öyrətdim. Bunu da unutma.

– Sən mənə elə də çox şey öyrətməmisən. Mən həmişə sənə sadıq olmuşam, sənə güvənmişəm, yanından ayrılmamışam. Ancaq sən onu seçdin. Bütün bildiklərini də ona öyrətdin, ova gedəndə həmişə onu apardın özünlə. Mən isə uşaqlıqdan sənin üçün dəyərsiz bir buyruqçu idim. Sən, bax, nə mənə, nə ona, nə də bunlara, – əli ilə ətrafindakı cavanları, maraqla tamaşa edən uşaqları göstərdi, – heç nə öyrətməmisən. Hə, əvvəllər bizi ətrafına toplayıb maraqlı şeylər öyrədərdin, başına gələn əhvalatlardan danışardın. O, tanrıların lənətinə gəlmış peyda olandan sonra bütün ömrünü ona həsr etdin. Bizi unutdun.

– O tək idi, heç kəs onunla oynamırıldı. Sizin yanınızda gətirəndə ondan qaçırdınız, analarınız onun nəhəsliyinin sizə keçəcəyindən qorxub, sizi çəkib aparırdı. Bunları da xatırla.

– Hər şey mənim yaxşı yadımdadır. Onlar haqli idilər. İndi seçim vaxtıdır, Maqu: ya o, ya da tayfan. Seç!

– Cəhənnəm ol!

– Nə dedin? – Sadu qaşlarını çatdı. Bayaqdan din-məzçə qulaq asan Taşı də başını qaldırıb, hiddətli baxışlarını Maquya tuşladı.

Maqu da Taşının gözlərinin içində baxdı. Yumruğunu düyünlədi:

– Cəhənnəm olun hamınız!

Sadu Maquya yumruq atmaq istədi, Maqu onu qabaqlayıb dizi ilə qarnına vurdu. İkiqat olmuş Sadu böyrünə dəyən təpikdən yixilib daşa dəydi. Yanındakı dostları cəld Maqunun üstünə tökülüsdülər. Maqu bir-ikisini fırladıb kənara atdı. Əlini kəmərinə aparıb xəncərini çıxartmaq istədi. Sürünərək yaxınlaşan Sadu onun ayağından yapışib dişlədi. Dostları bunu fürsət bilib onu itələdilər. Maqu yerə sərildi. İki nəfər qollarından tutub buraraq Maqunu qaldırdılar. Üz-gözü torpağa bulaşmışdı. Sadu onun üzünü, qarnını yumruqlayırdı. Gözümün qabağında onun canına xain çäqqal sürüsü dəraşmışdı, mənim isə əl-qolum bağlı idi, heç nə edə bilmirdim. Maqu mənə nə olursa olsun, heç vaxt nubalarla dalaşmayacağımı and içdirmişdi. Deyirdi ki, belə etsən, səni bağışlamazlar, mən də daha səni qoruya bilmərəm. Mən də qorxduğum üçün yox, yalnız Maquya görə and içmişdim. Çünkü bilirdim, məni müdafiə etmək üçün ölümə də gedəcək. Qəzəbdən gözlərimdə yaş titrəyirdi. Dişimi sıxıb ondan əl çəkmələrini gözləyirdim. Sadu əl atıb Maqunun belindəki xəncəri çıxardı:

– Bu, sənə daha lazım olmayacaq.

Taşı Maquya yaxınlaşdı:

– Cavanlığından bəri etdiyin xidmətlərə görə sənə son bir fürsət verirəm.

– Taşı, yadindadır, böyük quraqlıq vaxtı tənbəl lərinin nəcisini gətirmişdim sənə.

– Hə, yadimdadır. Bu anası bilinməz Lano Sardounun əl-ayağa dolaşan vaxtları idi. Onun nəhsliyi ucbatından neçə mövsüm məhsulumuz zay oldu. Mən nəcisə ovsun oxudum, leysan yağış yağdırıdım. Həmin mövsüm bol məhsul yiğdiq, heyvanlarımız sirab oldu, ovumuzun da bərəkəti artdı.

– Bütün bunlar sənin uydurmalarındır. Sənə verdiyim adı keçi peyini idi. Sən axmaqsa heç nə anlama-dın.

Maqu Taşının heyrətdən sallanmış çənəsinə baxıb qəhqəhə çəkdi. Onun simasına baxdım. Bu gülüş qəlbindən gəlirdi, rahat idi, qorxusuz-ürküüz, eynən gözəl günlərimizdə olduğu kimi.

– Müqəddəs sandığınız Taşı fırıldaqçı çıxdı, adı fi-rıldaqçı, – Maqu gülürdü.

Onun qəhqəhəsi Taşını dəli edirdi.

– Maqu, sən yalançısan. Açığından belə deyirsən. Sən öz seçimini etdin. Çanqo qurbanının vaxtı çatıb. Ölü ruhların bu dəfə iki qurbanı olacaq. Artıq bu şər üzərimizdən götürülər, diyarımız abadlaşar, – Taşı sağ

əlini yuxarı qaldırdı. Onun işarəsinə bəndmiş kimi Sado və yoldaşı Maquya yaxınlaşış qolunu burdular. Taşı camaata göz gəzdirdi. Əlindəki əsanı növbə ilə naxırçılara tuşladı. İkisi də başını aşağı sallayıb irəli gəldilər. Taşı həqarətlə onları sözüb dedi:

– Hərəniz bir ovuc torpaq götürüb bu üsyankar ləpirçinin üzünə atın!

Naxırçılar mat-mat baxışdırılar. Taşı qəzəblə gözü-nü bərəldəndə büzüşüb daha da miskin hala düsdülər. “Tez olun!” – Taşının bağırtısına tək naxırçılar yox, bütün nubalar diksindilər. İkisi də cəld əyilib torpağı xışmaladılar. Maqunun üzünə baxmadan ona yaxınlaşdılar. Sonra növbə ilə canlarını borclu olduqları insanın üzünə iki sıxma torpaq atdılar. Bir yox, iki sıxma torpaq...

Maqu ağızına dolmuş torpağı tüpürdü. Müqavimət də göstərmədi. Daha gülmürdü. Daş heykəl kimi lal-dinməz olsa da, üzündən yağan ağır təəssüfü görməmək mümkün deyildi.

Havanı viyilti ilə yaran nizə Taşının burnunun qabağından keçib yarıya qədər yanındakı ağacın gövdəsinə saplandı. Taşı zərbənin havasından diksinib səndəllədi. Maqu kimi nizəni kim ata bilərdi? Hamı heyrət içində döyüküb ətrafa baxırdı.

Var gücümələ bağırdım. Elə bağırdım ki, nubaların qulağı bu günə qədər belə bağırtı eşitməmişdi:

– Çanqoya Maquya toxunmağa ilk cürət edən gedəcək.

Daşın üstünə çıxdım. Ciynimə qara bəbir dərisini salmışdım. Kəlləsini də başıma keçirmişdim. Günəşin şüaları həmişə yerə baxmağa adət etmiş gözlərimi qamışdırısa da, başımı aşağı salmadım; həmişə nubaları vahiməyə salan baxışlarım tələsmədən bir-bir onların üzərində dolaşdı. Kimə baxırdımsa, dərhal başını aşağı dikirdi. Biri göy, digəri yaşıl olan gözlərimdən odan qorxan kimi qorxduqlarını bilirdim. Ciyinlərimi düzəldib yumruqlarımı düyünlədim. Bütün əzələlərinin gərildiyini, ürəyimin tez-tez döyündüyünü hiss edirdim. Bu görkəmimlə cəngavər Maqudan daha heybətli göründüyümü bilirdim. Bunu Maqu özü mənə dəfələrlə demişdi. Nubalar arasında qorxu dolu piçilti dolaşmağa başladı:

– Lionqo, Lionqodur! Ölüm tanrısının canişini...

Daşdan enib yavaş-yavaş onlara doğru addımladım. Sado ilə o biri xain Maqunu buraxdılar. Gərginlikdən heyi kəsilmiş Maqu dayana bilməyib diz üstə çökdü. Onu heç vaxt belə sarsılmış görməmişdim. Cəld yaxınlaşıb onu qaldırdım, qolunu boynuma keçirdim, belindən yapışdım. Xəncər tutmuş əlimi Tasiyə təraf uzadıb dedim:

– Taşı, biz buranı tərk edirik. Bir daha da qayıtmarıq. Siz də bizim şərimizdən xilas olarsınız. Razılaşdıq?

Taşı dinmirdi. Bir az uzaqlaşmışdıq ki, arxadan dəyən küt zərbə məni yerə yıxdı. Qorxaq çaqqal kimi hərəsi bir tərəfdən üstümə tökülüşüb haradan gəldi tə-pikləməyə başladılar. Maqunun necə olduğunu görə bilmirdim. Birtəhər ayağa qalxıb onların arasından çıxmaga çalışdım. Gütüm çatmadı. Sadu hamidan ar-tıq canfəşanlıq edir, heç kimə macal vermirdi. Növbəti təpik zərbəsini havada qamarlayıb ayağını möhkəmcə burdum. Sadu arxası üstə yerə yıxıldı. Onun üstünə dırmaşıb boğazından yapışdım, başını qaldırıb yerə cirpdim. Onu daha betər hala salmağıma boynuma keçirib dartdıqları kəndir imkan vermədi. Gözlərim qaraldı. Xırıldayırdım.

Birdən bağırtı səsləri bir-birinə qarışdı. Ətrafimdə olan nubalar pərən-pərən oldular. Kəndir boşaldi. Üzüqoylu torpağa düşüb öskürürdüm, başımı qaldıran kimi gözlərim qaralırdı. Ağzımdan axan selik torpağa qarışındı. Hələ nə baş verdiyini anlaya bilmirdim. Üzərimdən sanki vəhşi bir heyvan o tərəf-bu tərəfə qaçırdı; arada tükləri, yumşaq qarnı mənə sürtünür, bəzən də caynaqlı pəncəsini üzərimə basıb özünə təkan verərək tullanırdı.

Başımı qaldırdım. Gözlərimi silib baş verənləri ayırd etməyə çalışdım. Gözlərim tor görürdü. Xolonu tanıdım. Vəhşiyə dönmüşdü, kimi harada yaxalasa, iti dişləri, caynaqları ilə qanına qəltan edir, aman vermir-

di. Bədbəxt nubalar pərən-pərən düşmüşdülər. Xolo qaçanların arxasında düşüb tullanaraq ağır pəncələri ilə vurub onları üzü üstə yerə sərirdi. Dəmir çənəsini bir bədbəxtin boynuna keçirərək vəhşicəsinə sola-sağə fırlatdı. Bu vaxt gözlərim məndən bir az aralıda yixilib qalmış Saduya sataşdı. O, dikəlib bir qolu üstündə sürüñürdü; əlini atıb yaxınlıqda düşüb qalmış xəncəri götürdü. Bir az da dikəlib Xolonu nişan aldı. Cəld bir ovuc torpaq götürüb Sadunun üzünə fırlatdım.

– Xolo, Xolo!

Səsimi eşidən kimi yanına cumdu. Qanlı diliyləayağımı yalayıր, quyruğunu bulayırdı.

– Onun ağzının yekəliyinə bax, nə qədər adamı boğazladı! – Əsasına söykənib tir-tir titrəyən qoca Zuberi ətrafda qan içində çapalayan yaralı nubalara baxaraq dedi.

– Nə iri dişləri var, dəhşətdir.

– Xalları da çox tünd və böyükdür, görəsən, bu, həqiqətən, Boudadır¹?

– Mən ömrümdə bu boydasını görməmişəm. Əminəm ki, Boudanın özüdür. Ölüm tanrısının qəzəbinə gəldik.

Hər kəs eşitdiyini vahimə içində ağızdan-ağıza ötürürdü. “Bouda, Bouda”, – nubaların naləsi havanın bağırını dəlirdi.

¹ Rəvayətə görə, ölüm tanrısının canişininin yanında olan xallı dişi kaftar

– Siz, zavallı nubalar, – xırıltı ilə dedim, boğazımı sıxmış kəndirin ağrısı hələ də keçməmişdi, – Mulunqu tərəfindən lənətlənmiş sayığınız bu xallı diş kaftar sizdən daha qədirbiləndir.

Taşı heyrətdən müqəvvaya dönmüşdü. Pişik gözünə bənzəyən gözləri bərəlmışdı, sinəsinə çatan çal saqqalı əsirdi.

– Bizi bağışla, ey ölüm tanrısının canişini! – Qoca Zuberi əsanı kənara atıb səcdəyə qapandı.

Ox, dəyənəklə silahlanmış nubalar əllərindəkiləri yerə atıb onu təqlid etdilər.

– Sən bizim içimizə xallı kaftarı gətirmisən? – Taşı birtəhər əsən çənəsinin öhdəsindən gəlib, qəzəb püs-kürdü, – ey nuba tayfası, mən demirdim ki, Taşının sehrinin gücünü alan var? Hamı bilir ki, xallı kaftarları dirilik tanrısı lənətləyib. Bunu bilə-bilə bu murdar heyvanı içimizə gətirmək ən böyük xəyanətdir. Az qala qardaşlarımıza tələf edirdi, yenə mənim sehrim onları qorudu. Ancaq mənim sehrim hələ də çox güclüdür. Sizi illərlə bu göygözün şərindən mən qorumuşam, bu son şərini də mənim güclü sehrim üzə çıxardı.

– Taşı, axı babalarımızın xəbər verdiyi Lionqo, ona kömək edən Bouda... Valumbenin nicatımız üçün göndərəcəyi şəxs... – qoca Zuberi narahatlıqla dedi.

– Bizim babalarımızın belə inancı olmayıb. Birdəfəlik anlayın ki, nubaların hamisi dirilik tanrısı Mu-

lunqudur, bütün xeyirlər ondan gəlir. Ölüm tanrısi isə ölüm gətirir. Bütün bəlalar, hətta beynimizə gələn pis fikirlər də ondandır. O, necə hami ola bilər, necə öz canışınınicatımız üçün göndərə bilər?

Bir yaşlı qadın ehtiyatla dilləndi:

– Mən düşünürəm ki, biz ölüm tanrisinin seçdiyi şəxsin...

Taşı elə bağırdı ki, qadın diksindi.

– Siz yox, mən düşünə bilərəm, sizin buna haqqınız yoxdur. Bu qüdrət və ixtiyar yalnız mənə verilib. Nubaların düşünən kəlləsi mənəm, unutdunuz bunu? Əcdadlarımızın sözlərini mən yaxşı bilirəm, tanrıların istəyini mən yaxşı anlayıram. Siz ağılsız əsgərlər və xidmətçilərsiniz, mən olmasam, heç kimsiniz.

Nuba döyüşçüləri bu sözlərdən dirçəldilər. Əllərinə nizə və ox alıb hücuma hazır dayandılar.

– Möhtərəm Taşı, – Ağgöz Xarı əli ilə silahlılara gözləmələri üçün işarə edərək dilləndi, – Lano Sardo nubalara ov etməkdə yardım edər, kaftarla düşmənlərimizə qarşı vuruşa bilər.

Sonra Taşıyə yaxınlaşdı və asta səslə dedi:

– Onu qovsaq, düşmənlərlə birləşə bilər. Öldürsək də, bir şey qazanmış olmariq. Bu lənətlənmiş dişi kaftarın bütün sürüsü kəndimizə daraşsa, nə edərik?

Taşı radunun üzvlərindən olan ixtiyarlarla baxışdı. Onlar da başları ilə razılıqlarını bildirdilər. Nəhayət,

Taşı toxtadı. Nəzərlərini bir anlıq Maqu ilə mənim üstümdən sürüsdürüb yanında dayanmış Xolonun qanlı ağızına dikdi və aramlı danışmağa başladı:

– Mən heç bir zaman tayfamın istəyinə qarşı çıxmamışam. Radunu da dinləmişəm. Çünkü yeganə istəyim tanrıların nubadan razılığı olub, özümü bu tayfanın hamisi bilmışəm. Müqəddəs adət və qanunlarımıza da qorumuşam. İndi də elə edəcəyəm. Mən qərarımı verdim. Maqu ilə bu oğlan kənddə qala bilərlər. Əvəzində Lano Sardo Maqu ilə birgə həmişə düşmənə qarşı ön sıradə vuruşacaqlar. Dinc vaxtlarda Lano Sardo nubalara xidmət edəcək, sifarişləri yerinə yetirəcək.

– Ləpirçi olacaq? – Sadu dişlərini qıcadı, – ləpirçi yalnız nubalardan biri olmalıdır. O, yaddır.

– Yox, o, ləpirçi olmayıacaq. Ancaq ən çətin sifarişləri gətirəcək. İndiyədək biz onu himayə etdik və əvəzində gətirdiyi bütün uğursuzluqlara dözdük, bundan sonra da o bizə xidmət edəcək. Əgər Tanrının seçdiyi dirsə, bunu etmək onun üçün çətinlik törətməyəcək. Əgər seçilmiş deyilsə, qoy getdiyi yer məzarı olsun və tayfamız bu uğursuzdan qurtulsun.

– Daha ləpirçidən nə fərqi oldu ki? – kənd camaatından biri dilləndi.

– Mən kiməsə ləpirçi deməyincə, ləpirçi olmaz. Bax ən böyük fərq budur. Ləpirçinin hörmətindən və

qazancından ona heç nə çatmayacaq. Biz özümüz istədiyimizi verərik.

– Bəs Bouda? O necə olacaq? – Sadu soruşdu.

– Onun kəndə girişi qadağandır. Hər hansı bir nubaya zərər yetirsə, daha heç nə düşünmədən öldürəcəyik.

Fırıldaqçı tanrılar

Gecə və gündüz heç nə olmamış kimi bir-birini qovalayırırdı. Yaralarımız sağalmışdı, qəlbimiz isə hələ də ağrıyırırdı. Anlamırdım. Təbiətin bir hissəsiyiksə, niyə təbiətdəki rənglərə boyanmaqdan imtina edirik? Bir budaq quruyanda o biri budaqların ona yardım etdiyini gördüm. Nubaların lənətlənmiş hesab etdikləri kaftarlardan birinin ayağı zədələnəndə başqa kafatarlar yarasını yalayırdılar ki, tez sağalsın. Yox, insanlar təbiətdən deyildilər. Bircə dəfə gözlədiklərini vermədiyinə görə Maqunun bu qədər yaxşılıqlarını necə unuda bilirlər? Onlara heç bir ziyan vurmadiğim halda, sadəcə gözlərim fərqlidir deyə, axı nə ağılla məni bütün uğursuzluqlarının kökü hesab edirlər? Taşı kimi firıldaqçı bu boyda tayfanı öz nağıllarına necə inandıra bilir? Sadu kimi təkəbbürlü səfehin biri necə bu qədər hörmətə sahib olur? Nubaları idarə etmək üçün yalnız firıldaqçı və səfehmi olmalısan? Yoxsa bütün insanlar elə bu cürdür? Mənim üçün göz yaşı kimi dupduru olan nəsnələr niyə onlar üçün Ana Nilin suları kimi bulanıq idi? Nuba tayfasına, onlara bənzəyən heç bir

tayfaya məxsus olmadığımı əminliyim artırdı. Heç Maqu da nubadan deyil, bəlkə, o da heç insan deyil, təbiətin bir parçasıdır?

Maqu içəri girib mənə baxmadan yatağına tərəf getdi. Qatlanmış keçi dərisini sərib üzü divara uzandı, barmağı ilə qamışları oynatmağa başladı. Bir sıxıntısı olanda, darıxanda həmişə belə edərdi. Səbəbini soruşsaydım, cavab verməzdi. Nə etməli olduğumu bilirdim – sadəcə gözləməli idim. Sonra hər şeyi özü danışacaqdı. Onun sevdiyim bir xasiyyəti var idi: deyin gənliyi sadəcə üzdə idi, nəsə ciddi bir şey baş verəndə, mənə əməllicə hirslənəndə heç vaxt üstümə qışqırmaz, sadəcə bir müddət susardı. Nəhayət, fikirli-fikirli dilləndi:

– Həmişə qocalmaqdan qorxmuşam. Ancaq heç vaxt bunun əsl səbəbini anlaya bilməmişəm. Bu gün anladım: onların məni, əslində, heç vaxt sevmədikləri ni anlamaqdan qorxmuşam. Qocalanda, ömrünü həsr etdiyin adamların sevgisinə bu qədər möhtac olanda... Qocalığımıla axı nə dəyişdi? Məgər qocalıq hamının qapısını döyən qonaq deyil?

– Maqu, nə sən, nə də onlar dəyişmisiniz. Sən onlar üçün yaşlı, faydasız birinə çevrildin. Bütün yaşlı, faydasız qocalara elə bu cür münasibət göstərirlər. Sənə möhtac idilər, bu ehtiyacları əsl üzlərini göstərməyə qoymurdu.

– Hə, düz sözə nə deyəsən. Bir insanın sənə olan həqiqi münasibətini ona faydasız olanda görürsən. Artıq ehtiyacının qarşılığı səndə yoxdur; sən özün də yoxsan. Gərək əvvəldən elə bir tədbir görərdim ki, ömrümün sonunadək mənə möhtac olsunlar. Təbiətin dilini, ovçuluğun sırlarını səndən başqa heç kimə öyrətməzdəm. Onda qocalıq yatağında da müqəddəs od kimi ətrafıma dolanardılar, sönməyə qoymazdılar.

– Gərək onda firildaqçı ləpirçi olardin. Tənbəl lorinin nəcisi yerinə keçi peyini gətirərdin.

Maqu gülümsədi. Təbəssümü ağrıyırıdı:

– Onlar düşmən deyillər, onlara qarşı silahım qalxmır, pislik edə bilmirəm, necə davranışımı bilmirəm. Nə qədər çox güzəştə getsən, sənə qarşı bir o qədər çox cürətlənilərlər. İlk dəfədir, tələyə düşmüş heyvanın nə hiss etdiyini anlayıram.

– Radunun qərarı nə oldu?

– Raduda dedilər ki, biz ağ buynuzburuna görə artıq əlli baş öküz almışıq. Ona görə sifarişçiə borc luyuq.

– Ağ buynuzburunu mən gedim gətirim. Onun borcundan çıxaq.

– Sifarişçi də indi başqa şey istəyir. Taşı də deyir ki, sifarişi yerinə yetirmədiyim üçün indi istədiyi sifarişi gətirməliyəm, əvəzində də mənə heç bir şey düşməyəcək.

– Bu qaydaları Taşı özündən uydurur, sonra da qoyur tanrıların, ölü ruhların boynuna. Onsuz da bilir ki, onlarla heç kəs danişa bilmir.

– Ruhlara, tanrılarla inamını itirdinmi yoxsa?

– Bilmirəm, – çiyinlərimi çəkdim, – yəqin ki, inanmaliyam; bu inanclar olmasa, sanki həyatımızın bir mənası qalmaz. Kimsə var, kimsə məni görür, bunu həmişə hiss etmişəm. Qəlbimə o piçildayır, nəfəsini üzümdə hiss edirəm. Ancaq o, bir dənədir. Məni sevir, yönəldir, qoruyur. Mən də ona güvənirəm, mənim tanrım heç vaxt yalançı və firildaqcını özünə canışın seçməz. Taşının dediyi tanrılar isə elə Taşının özünə bənzəyirlər: zəhmlili, qəddar, qisasçı, acgöz.

– Alkebulanın hamisi olan ölüm tanrısı elə deyil. Onu danmaq olmaz.

– Maqu, təbiətdə mən ölüm görmürəm. Sadəcə əvəzlənmə var. Ağac çıçək açır, bar verir, sonra quruşur, sonra da torpaq olur. O torpaqdan da ot çıxacaq, onu yeyən heyvanların bədəninə keçəcək. Ağacın ruhu isə ruhlar aləminə qalxır. İnsanlar da çıçək açıb, bar verdikdən sonra quruyub torpaq olacaqlar ki, bədənləri digər canlıların bədənlərinə qarişsın. Ruhları isə Çanqodan keçib ruhlar aləminə gedəcək. Ölüm tanrısı varsa da, canlıları öldürmür, sadəcə bütün bu çevrilmələrə, dövrana hamilik edən biri var.

– Ağilli sözlərdir, bunu haradan bilirsən?

– Müdrik Maqu öyrədib.

Maqunun bu sualı qəsdən verdiyini bilirdim. İstəyirdi, mənim etirafımdan zövq alsın. Dodağı qaçıdı. Bu təbəssümün heç yeri ağrımırdı. Ürəkləndim, nubaların qeybatını eləməyə başladım:

– Mən elə bilirdim, hamı sənin kimi, digər canlılar kimidir. Onların xoşuna gələ bilsəm, öz sevgimi, zərərsiz olduğumu onlara göstərə bilsəm, məni qəbul edərlər. Ancaq mənim cəhdlərim onları daha da uzaqlaşdırıcıdı. Elə bildilər ki, onların himayəsinə möhtacam, onlardan nəsə umuram, rahatlıqlarını pozacağam. Təbiətdə o cür deyil. Nə qədər sünilikdən uzaq olsan, o qədər çox doğmalaşırsan, səni də özlərindən bilirlər.

– İnsanlar özləri kimi olmayanları heç vaxt sevməzlər. Qorxarlar, maraqlanarlar, heyrətlənərlər, ancaq sevməzlər. Biz onlar kimi deyilik. Ancaq yenə də onlardanıq, Lano. Yalquzaq kimi ömür sürə bilmərik.

– Maqu, Taşı nə istəyir?

– Efe.

– Nə, efe? O hansı heyvandır? Heç mənə onun barəsində danışmamışam.

– Meymun cinsindən olan əcaib bir heyvandır. Biz nubalar onu yemərik, ancaq bəzi tayfalar ovlayıb yeyirlər, özü də çox dadlı olduğunu deyirlər. Bəzi xəstəliklərə şəfadır. Ancaq efe ovlamaq elə də asan iş deyil. Bəzən kahinlər öz sehrlərinin gücünü artırmaq üçün,

ya da ruhlarla əlaqə qurmaq üçün efedən istifadə edirlər. Nubalara bədbəxtlik gətirdiklərinə inandığımıza görə onları nadirən ovlayarıq.

– Qarşılaşmışan efelərlə?

– Ömrümdə yalnız bir dəfə efelərin izinə düşməli olmuşam. Mənim heç bir səfərim elə ağır olmamışdı. Onları görmək çox çətindir, gizlənmək ustasıdır. Ləpirlərini izləmək olmur. Bir efe özündən sonra ən azı on heyvanın izini qoya bilir. Gərək nə qədər mahir ləpirçi olasan ki, anlaya biləsən. Daha çox hissiyyat. Hissiyyatsız mümkün deyil.

– Efelərlə bacarmaq o qədər çətindir?

– Efeləri tutmaq çox çətindir, gözəgörünməz meymun kimidirlər. Biz torpaqda gəzməyə alışmışıq, onlarsa göydə, ağacların başında. Özü də silah işlətməyi, onunla ov etməyi və müdafiə olunması bacarırlar – heç bir heyvan bunu edə bilmir. Oddan da qorxmurlar. Efe ovlayan tayfalar əvvəlcə onu tilsimləyib ram edirlər. Tilsimlənmiş efe qaçmir, donmuş halda dayanıb sənin yaxınlaşmağını gözləyir. Onda rahat onu ələ keçirmək olur. Bəzən isə efeni tilsim belə ram edə bilmir. Onda tək ümid tanrılaradır.

– Sən necə tutdun onu?

– Mən onların izinə çoxdan düşmüştüm. Bir neçə dəfə də gizlincə məskənlərinə getmişdim. Necə yaşadıqlarını, nə işlə məşğul olduqlarını öyrənmişdim.

Onlar da insanlar kimi dəstə ilə ova gedirlər, diş efelər meşədən mer-meyvə, tısbağa yumurtası toplayıb yuvalarına daşıyırlar. Bir gün şər qarışanda yenə məskənlərinə getdim, uzaqdan gizlənib güdməyə başladım. Sonra da komalarından uzaqlaşmış birini ovlayıb qaçdım.

– Maqu, bu sifarişi kim vermişdi? Mənə bu günə qədər niyə bu ovun barədə heç nə danışmamışan?

Maqu duruxub qaldı, elə bil bu mövzunu açğına peşman olmuşdu.

– Coxdan olub, lap coxdan. Cavan idim onda.

– Taşının efe nəyinə lazımdır ki? Kimin üçündür bu?

– Bilmirəm.

– Olub ki, Taşı sifarişçini sənə bildirməsin?

– Yox.

– İndi niyə sifarişçinin kimliyini gizlətsin ki?

– Bəlkə, sifarişçi qadağan olunmuş tayfalardandır.

Daha bu Taşidən nə desən, gözləyirəm.

Nubaların kahini bütün tayfalardan sifariş götürərdi, bircə iki tayfadan başqa: mursilər, bir də mzunqlar. Mursilər ölüm əsgərləri – Alkebulanın amansız, qorxmaz döyüşüləri idilər. Onlarla uzun illər idi ki, müharibə edirdik. Nədən başlamışdı bu düşməncilik? Bilən yox idi. Mzunqlar da dost deyildilər. Bunlar xəstəlik nəticəsində bütün bədənləri ağarmış insanlar

idi. Dirilik tanrısı bu xəstəliyi qəzəbinə tuş gəlmış tay-falara göndərərdi.

– Maqu, mursilər döyüssüz yaşaya bilmirlər, bəs mzunqların dərdi nədir bizimlə?

– Dəndləri acgözlükdür. İlk dəfə peyda olanda özlərini zərərsiz kimi göstərdilər. Bir yerdən başqa yerə gedir, torpağı qazır, bitkiləri, heyvanları gözdən keçirirdilər. Bu cür dolaşib durduqlarına görə onlara “mzunqu” adı qoymuşduq. Sonra başqları da tökülü-şüb gəldilər. Mzunqlar bizim torpaqlarımızda qarışqa kimi qaynamağa başlayanda onların nə qədər qaradaban olduqları məlum oldu. Özləri ilə xəstəlik, müharibə və ölüm gətirdilər. Üfüqə qədər bütün torpaqlarımızı tapdadılar, getmək bilmədilər. Mzunqlar bizə, özləri kimi olmayan qaradərili insanlara nifrət edirlər. Bizi əsir götürür, qul kimi işlədirlər. İnsan gö-zündə görmürlər.

İlk səfər

İlk sifarişim efe oldu. Maqu ləpirçi olmağımı istəyirdi, ancaq birdən-birə efe dalınca getməyimi istəmirdi. Əslində, ləpirçi olmaq asan deyildi. Bəzən kahinə ancaq vəhşi mursilərin ərazisində bitən ətirli mqunqa¹ kolunun ilk çıçayıni, bəzən nəhəng gümüşkürək dağ meymununun² murdar tükləri yenicə tökülmüş balasını, bəzən isə ilk dəfə yumurta qoymuş şah leyləyinin yumurtasını gətirmək lazım olurdu. Bəzən də ləpirçi nubaların “yerdəki cəhənnəm” adlandırdıqları Dana-kilə gedib oradan od püskürən yerin ağızından çıxmış və bərkiyib daşa dönmiş rəngli alov parçaları gətirməli olurdu. Maqu deyirdi ki, nadir hallarda olsa da, hətta insan oğurlayıb gətirməyi də sifariş edirmişlər. Maqunun belə sifarişdən zəhləsi gedirdi. Ancaq kahin bunun müqabilində sifarişdən çox böyük ödənc alar, tayfa həmin il heç nədən korluq çəkməzmiş. Ləpirçinin tapıb gətirdiyi bu adamların kim olduğu, nə üçün axtarıldığı və sonrakı aqibəti bəlli olmazmış. Maqu

¹ Akasiya ağacı

² Dağ qorili

dedi ki, hətta insan ovlamaq da efe dalınca getmək qədər təhlükəli deyildi. Ancaq çarə yox idi, Taşını və radunu razı salmaq üçün bunu etməli idim.

Sübh tezdən, qırmızıboğaz arıquşular öz nəğmələrinə başlamazdan da əvvəl artıq səfərə hazır idim. Evdən çıxanda Maqu qara bəbirin dərisini ciynimə saldı.

– Maqu, ovlamadığım heyvanın dərisini necə ciy-nimə salım?

– Bu dəri qara bəbirə uğur gətirmədi, ancaq Maquya gətirdi. Sənə də uğur gətirəcək. Qoy üstündə Maqudan bir nişanə olsun. Öz ovunu vurana qədər səndə qalsın.

Qara mambanın dərisindən düzəldilmiş kəmərini belimə bağladı, hadza dəmirçilərinin düzəltdiyi xəncəri belimə taxdı. Bu xəncərin dəstəyi şirin çənə sümüyündən idi. Şirin dişləri sağlığında olduğu kimi cərgə ilə çənə sümüyünün üstündə durmuşdu, uzun köpək dişləri də dəstəyin lap ucunda idi. Dəstəkdən tutanda əlindən sürüşüb çıxmazı mümkün deyildi.

Sonra da nizəsini uzatdı.

– Bu nizə mənə ulu əcdadlarımdan miras qalıb. Nizənin ucu yerə məxsus olmayan maddədən düzəldilib. Gövdəsi isə yeri göy aləmi ilə birləşdirən, dün-yamızın yaşı qədər ömrü olan, ilk yaranmış müqəddəs seyba ağacındandır.

– Maqu, sən heç vaxt silahından ayrılmamışan. Ata-babalarından sənə yadigar qalıb. Bunları götürə bilmərəm.

– Götür, indi bu silahlar sənə daha çox lazımdır. Bu səfər çox vaxtını alacaq. Efelerin məkanı uzaqdır, odur ki, ilk günlərdə daha iti get. Səhərlər Günəş sol yanağını isidib sol gözünü qamaşdırırsın. Efelerin məkanına yaxın sürətini azalt ki, gücün tükənməsin, efeni tutanda yorğun olmayasan. Azuqən bitənə qədər quraq torpaqları geridə qoymuş olarsan. Hadza tayfasının məkanına yetişəcəksən. Orada yenidən su və yemək əldə edə bilərsən. Hadzalar çox mehriban, şən adamlardır, nə vaxt baxsan, dişləri ağarır, bütün günü zarafatlaşış əylənirlər. Başçıları da əhlikefin biri-dir. Ancaq yenə də ehtiyatı əldən vermə, yadlara qarşı çox da qonaqpərvər olmaya bilərlər. Efelerin məkanı bərəkətlidir, böyük ovdan əvvəl doyunca yemək yeyib güc toplaya biləcəksən.

Maqu belindəki enli dəri kəmərdə gizlətdiyi yarpağa bükülmüş bir şeyi mənə uzatdı.

– Bunu Taşidən istədim. Efe tilsimləmək üçün tozdur. Efe ilə qarşılaşanda cəld içindəki tozu ona tərəf səpərsən. Tilsimləyəndən sonra rahat əl-qolunu bağlayırsan, qabağına qatıb hara istəsən, apararsan.

– Maqu, o firildaqçının bu cür cəfəngiyatlarına hələ də inanırıq?

– Lano, nəsə ürəyim narahatdır. Hər yolu sınamaq istəyirəm. Səndən nə gedir axı? Götür.

Gözləri dolmuşdu, ağlamamaq üçün özünü güclə boğurdu. Qaya parçası kimi möhkəm adamın bu hali ürəyimə köz basdı. Maqu çuxura düşmüş, ancaq işığını itirməmiş gözlərində həbs edə bilmədiyi yaşları əlinin tərsi ilə tələsik silib dedi:

– Yaşlılıqdandır.

– Sevgidəndir.

Maqu məni qucaqladı, sonra da alnimdan öpdü. Arxadan xışltı gəldi. Geri çöndükdə kolların arasından sübhün alatoranlığında parıldayan ağ dişləri gördük. Zola ilə iki qardaş məni ötürməyə gəlmışdilər. Koldan çıxıb pişik kimi səssizcə yaxınlaşdılar. Bir gözləri Maquda qalmışdı.

– Lano, bunu sənə vermək istəyirəm, – Zola ov-cundakı marumaru daşını mənə verdi, – bunu anam mənə verib. Deyir, özündə saxla. Daş ağırlıq deməkdir. Hara getsən, o daş səni çəkib evinə qaytaracaq.

Baako da mənə çapqal dişi gətirmişdi.

– Lano, bunu asarsan boynundan, vəhşi çapqallar sənə toxunmazlar.

Kato ovcunda sıxdığı fil sümüyündən yonulmuş balaca meymunu mənə uzatdı.

– Lano, meymunum sənə ən böyük çətinliklərin üstündən rahat tullanmağa kömək edəcək.

Əyilib hər üçünü qucaqladım.

– Niyə buraya gəlmisiniz? Evdəkilər bilsə, sizi cəzalandıracaqlar. Bir-birinizlə oynamaya-
caqlar.

– Xəbər tutmazlar, – Zola dedi, – indi hamısı yu-
xudadır.

Sübh açılırdı. Qırmızıboğaz arıquşular oxumağa başlamışdı. Artıq getmək vaxtı idи. Torbamı ciynimə alıb yola düzəldim. Maqu cürbəcür otlardan hazırladığı tozu üstümə üfürüb dodağının altında nəsə oxudu. Arabir çönüb ciynimin üstündən geri baxırdım. Maqu ilə uşaqlar kəndin girişində çoxdan qurumuş böyük ağacın yanında qaya kimi hərəkətsiz dayanmışdilar. Onlar artıq gözdən itəndə ilk işim Taşının “tilsim tozu”nu çıxarıb gücüm yetdiyi qədər uzağa to lazlamaq oldu. Kənddən uzaqlaşan kimi böyrümə qoşulmuş Xolo bir neçə addım bükülünü atdıgım tərəfə qaçıb geri qayitdi, zingildədi. O da mənimlə razı idi.

Ən şücaətli heyvan

Bütün günü iti addımlarla hərəkət etmişdim. Hava qaralırdı. Gecələmək üçün uyğun bir yer tapmalı idim. Maqu həmişə deyərdi ki, gecələdiyin yer açıqlıq olmalıdır. Ətrafda, iyirmi addım həndəvərində ağaç, qaya parçası, çökəklik belə olmamalıdır. Gözünün önü açıqlıq olmalıdır ki, ətrafi rahat izləyə biləsən.

Tonqal qalamışdım. Bir kənarında külün içində gizlətdiyim yerkökülərin, çobanfindıqların bişməsini gözləyirdim. Bu ikisinin qoxusu həmişə mənə məstədici təsir edərdi. Xolo da yanında uzanıb gözləri ni tonqala zilləmişdi, mənim kimi səbirlə gözləyirdi. Tonqalın şolələri öz çatırılarının ahənginə uyğun rəqs etdikcə başını pəncəsinin üstünə qoyub xumarlanan Xoloya baxırdım. Tonqalın narıncı işığında xalları daha parlaq görünürdü, sanki alovdan rəng alırdı.

Görəsən, Maqu nə edir? O səfərə gedəndə həmişə çox darıxardım, ancaq budəfəki kimi darıxmağım yadına gəlmirdi. Görəsən, niyə?

– Hə, Xolo, niyə belə olur? Axı nəticə eynidir: o mənimlə deyil.

Xolo başını çevirib mənə baxdı. Sonra yenə tonqala tərəf marıtladı.

– Sən də heç vaxt heç nə bilmirsən... Maquya görə narahatam. Ömrünü verdiyin, yolunda ölməyə hazır olduğun insanların alçaqlığı dəhşət ağrıdar. Səni sevməyəndən sevgi dilənmə, sənə güvənməyənə nəsə isbat etməyə çalışma. Çünkü xeyri yoxdur.

Xolo sözümü təsdiqləyərək zingildədi.

– Ancaq bu efeni gətirə bilsək, nubalar bizdən çəkinər. Ləpirçi olaram. Maqu da mənimlə fəxr edər. Bu izi tapmaliyam, Xolo. Özü də tez bir zamanda. Qəribədir, həmişə yarınmağa çalışdığını nubaların tapşırığını etmək heç xoşuma gəlmir, çox narahatam. Ancaq yenə də sonunda bir ümid var, gərək bu işi başa çatdırıram.

Başımı qaldırıb göyə baxdım. Ay gizlənmişdi, heç elə bil yerli-dibli olmayıb. Nəyə baxım ki, Maqu da onu görsün? Uzaqda olanda əzizinlə eyni səmaya baxdığını, eyni şeylər düşündüyünü bilmək darixmağı azaldır. Bilirəm ki, indi Maqu da tonqalın yanında tək-tənha oturub, gözlərini göyə dikib Ayı gözləyir.

– Xolo, hər kəsin həyatında onu məcrasından çıxaran, axarını tamam dəyişən bir kimsə olur. İstəsən də, istəməsən də. Sənin həyatında mən olmuşam. Mənim həyatımda isə Maqu. Bəs Maqunun həyatında kim olub, hə?

Susurdu. Sonra finxirdi.

– Nubalar? Bəlkə də, haqlısan.

Xəncəri yerköküyə batırdım, bişmişdi. Çobanfin-
dığının da qabığı partlamışdı, arasından qızarmış ləpə-
si görsənirdi. Yeməyimiz hazır idi. Yerkökülərdən ikisi-
ni götürüb yarpağın arasında Xolonun qabağına qoy-
dum. Xolo əvvəlcə ehtiyatla burnunu yaxınlaşdırıldı.

– Xolo, başqa yeməyimiz yoxdur, ye. Yoxsa ac qa-
lacaqsan.

Könülsüz bir dişləm aldı.

– Xolo, Maqu deyir ki, iki cür aclıq var. Qarnı ac
canlıının çarəsi tapılır, ancaq acgözün çarəsi tapılmır.
Hə, bir də hər yeməyi bəyənməyən yekəbaş kaftarın
aclığı var, bunu deməyi unudub.

Birdən Xolo qulaqlarını şəkləyib dişlərini qıcadı.
Ayağa qalxıb tüklərini qabartdı. Yanan ocağın çatır-
tısından başqa heç bir səs yox idi. Xolonun baxdığı
istiqamətə çevrildim. Ağacların arasından iki göz pa-
rıldayırdı. Cəld nizəmi əlimə alb hazır vəziyyətdə dur-
dum. Xolo bir az da irəli çıxdı, ancaq hücumu keçməyə
ürək eləmirdi. Heyvanın xırıltılı səsi gəldi. Şir, ya da
çöl donuzu deyildi. Buynuzburun da deyildi. Daha ki-
çik bir heyvan idi. Mən parıldayan bu gözləri tanımir-
dım. Deyəsən, Xolo da tanımadığı bu canlıya hücum
etməkdən ehtiyat edirdi. Onun bir neçə addımlığında
dişlərini qıçayıb gözləyirdi. Əlimi atıb tonqaldan bir
kösov götürdüm və qaranlıqdə parıldayan gözlərə tərəf

tolazladım. Heyvan kösövün ona çatmasını gözləmədən irəli atıldı. Xolo da onun üzərinə cumdu. İndiyədək heç görmədiyim bir heyvan idi. Porsuğa oxşayırdı,ancaq üzü daha eybəcər, bir az da uzun idi. Xolo onu boğazlamağa çalışır, o da Xolonun ayağından tutmaq istəyirdi.

– Xolo, şam yeməyin öz ayaqları ilə gəlib!

Xolo pəncəsi ilə ona möhkəm bir zərbə ilişdirdi.

Heyvan yerə yixildi və Xoloya qabaq pəncələri ilə cırmaq atdı, cəhdli boşა getsə də, ruhdan düşməyib dərhal Xolonun üzərinə sıçıdı. Xolo bir addım geri çəkilidi. Heyvan boyunun qısa olmasından istifadə edərək Xolonun ayaqları arasına girib qarnından dişlədi. Qəzəblənmiş Xolo da onun boynundan yapışdı. Heyvan Xolonun üzünü cırmaqlayıb cəhəngindən xilas ola bildi. Artıq onun porsuq olmadığına əmin idim. Porsuqlar qorxaq olurlar, bu balaca heyvan isə özündən qat-qat böyük olan yırtıcı ilə çox şücaətlə vuruşurdu. Zərbələri zəif olsa da, dolu kimi yağıdır, Xoloya göz açmağa imkan vermirdi. Nizəni aşağı salmışdım, maraqla döyüşün sonunu gözləyirdim. Bu dəfə də Xolonun ayaq pəncəsindən yapışdı. Xolo ayağını silkələyib xilas olmağa çalışarkən həm də fürsət tapıb mənə baxdı. Baxışlarından mənim işə qarışmağımı umduğu, hətta tələb etdiyi aydın idi. Nizəmi qaldırdım. Bunu görçək Xolo ayağını möhkəm dartıb heyvanın cəngin-

dən çıxardı və axsayaraq kənara çəkildi. Bu işin nə ilə sonlanacağını yaxşı biliirdi. Hədəfi nişan aldım. Heyvan düz qarşısında durub üzümə qicanırdı. Gözlərinə baxdım. Nə mən, nə də əlimdəki uzun alət ona tanış idi, ancaq zərrə qədər qorxduğunu deyə bilməzdim. Nizəni aşağı saldım.

– Xolo, bu sənin ovundur. Mən qarışa bilmərəm.

Xolo heç nə olmamış kimi gah kolların arasına boylanırdı, gah da hündür ağacların zülmətə qərq olmuş başına. Deyəsən, bu inadkar heyvanla yenidən kəllələşmək fikri yox idi.

Heyvan bir az da qıçandı. Sonra üzünü çevirib, özündən razı halda çıxıb getdi. Sözsüz, gecənin qalibi o idi. Xolo məyusluqla zingildədi. Başını aşağı salıb tonqalın yanına gəldi. Yerkökünü qurcalamağa başladı.

– Hə, Xolo, bu gecə yerkökünün ümidiñə qaldın.

Cavab vermədi.

– Xolo, bilirsən, niyə onu vurmadım?

Xolo mənə heç qulaq da asmırıldı. İnciyəndə həmişə belə edərdi. Əlimi onun başında, belində gəzdirdim. Boynunu tumarladım. Aram olmurdu. Mırıldanırdı.

– Mənim Maqudan həyatda heç bir sirrim olmayıb. Ancaq səninlə olan dostluğumuzu gizlətmışdım. Səni qorumaq üçün belə etmişdim. Onda hələ bap-balaca idin. Buna görə düz beş gün məni danışdırma-

dı. Mən də dedim ki, əgər məni bağışlamasa, yeməyə toxunmayacağam, ta ölündək. Ondan sonra ürəyi yumşaldı. Xolo, indi dostuna qəzəbli olanda yaxşılıqlarımı da xatırla.

Xolo pəncələrini yalamağa başladı.

– Ömrümdə ilk dəfə idi ki, şirin qnu sürüsünə hücumunu gördüm. Heyvanların padşahı sürüünün bu başından girib, o biri başından çıxırdı. Bir tozanaq qopmuşdu, gəl görəsən. Bir qnunun boğazından tutub yerə sərdi, sonra o birinə hücum etdi. Onu da yerə sərdi. Qnular pərən-pərən olmuşdular. O qədər vahiməli bir mənzərə idi ki. Maqu dedi: “Şir adətən bir ovu yerə sərdisə, ikincinin üstünə cummaz. Təbiət böyük süfrədir, hər heyvanın qayğısı bir doyumluq yemək tapıb acliğini dəf etməkdir. Güclüsü də belədir, fağırı da. Güclülərdən biri qudurğanlıq edib qarnının yox, gözünün doyacağı qədər ov etsə, təbiətdə ahəng, tarazlıq pozulacaq. Bu qudurğanı öldürməkdən başqa çıxış yolu yoxdur”. Onda Maqu nizəni əlinə alıb nişan aldı və şiri yerə mixladı.

Mən ehtiyatla şirə yaxınlaşdım. İlk dəfə idi ki, bu qorxunc heyvana bu qədər yaxından baxırdım. İri köpək dişləri, yoğun boynu, qalın biləkləri bu hərəkətsiz halında belə adamın canına vahimə salırdı. Çəkinə-çəkinə dedim: “Qudurğan olsa da, heyvanların ən şücaətlisi, ən güclüsüdür”.

Maqu ayağını şirin qarnına qoydu, nizəsini dartıb çıxararaq dedi: “Güclü ola bilər, ancaq ən şücaətli heyvan deyil. O, özündən iri heyvanlardan həmişə ehtiyat edir. Zəhmlı duruşu səbəb olub ki, “heyvanların şahı” adlansın. Heyvanların ən şücaətlisi dəli porsuqdur”. Mən o qədər təəccübəndim ki, “Porsuq?” – deyə təkrar etdim. Maqu heç nə olmamış kimi dedi: “Hə, porsuq. Porsuğun bir növü var, “bal porsuğu” deyirlər. Bu porsuğun indiyə kimi hansısa heyvanın qabağından qaçıdığını görmədim. Hətta şirdən və buynuzburundan belə qorxmur, hamısını yorub əldən salır. Bəzən o qədər atılıb-düşür ki, şir də bezib ondan əl çəkir”. İndi biz Maqunun dediyi bal porsuğunu, dəli porsuğu gördük.

Xolo ya baxdım. “Nə, porsuq?” – səyriyən gözündən və açıla qalmış ağızından nə soruşmaq istədiyini anlamaq çətin deyildi.

– Xolo, bunu eşidəndə mən də bu hala düşmüş-düm. Nə, porsuq? Porsuqdan da qəhrəman olar? Qəhrəmanın gərək əzələli qolları, qüvvətli boynu, uzun, vahiməli köpək dişləri və nəhəng pəncəsi olsun. Bu zahiri dəm-dəsgaha olan sevgimiz bizi aldadır.

Xolo duruşunu düzəltdi. Sözlərim ona əməlli-başlı təsəlli vermişdi. Düşündü ki, şir bacara bilmirsə, kafatar üçün də ayıb deyil.

– Xolo, cəsur düşmənə hamı hörmət edib onuna hesablaşır. Zəif olsa da. Qorxaq isə güclü də olsa,

ayaq altında qalacaq, qidası da başqalarının ovunun tör-töküntüsü olacaq. – Çobanfindığından birini qabığından çıxarıb yerkökü ilə bərabər ağızma qoydum. Yumşaqlıq və sərtlik qəribə bir duygú yaradırdı.

– Xolo, acı ilə şirini birgə yemisən?

Xolodan səs çıxmırıldı. Başını qabaq pəncələrinin üstünə qoyub uzanmışdı. Şölələnən atəş onun qara, badamı gözlərinin önündə rəqs edir, mənim sevimli kaftarım da mürgü vururdu.

– Haqlısan. Söhbət bubalı kaftara yem edər, həm də xallı kaftara. Bir azdan səhər açılacaq.

On beş addım məsafədə həndəvərimizə quru çırpılar tökdüm. Sonra üst-üstə yiğdiğim iri yarpaqları bürmələyib özümə yastıq düzəlddim, arxamı tonqala çevirib uzandım. Maqu deyərdi: “Çırpılar sənə yaxınlaşan canının ayağı altında qalanda gözünü açan kimi onu görməlisən. Arxa tərəfdən səni tonqal qoruyacaq”.

Maqunun öyrətdiyi duani dilimin altında mızıldandım: “Tanrım, mənə yardım et. Yardım et ki, ola biləcəyim qədər güclü olum, qaldırıa biləcəyim yükü qaldırıım, dəyişə bilməyəcəyim işləri qəbul edə bilim...”

Gözlərimi yumdum.

İnadkar qarışqa

Kənddən ayrıldığımdan bəri on beş qaranlıq və Aylı gecə yola salıb on beş dəfə Günəşi qarşılamışdım. Susuzluq və acliq bizi əldən salmışdı. Elə yerlərdən keçirdik ki, ov etməyə heç nə tapılmırıldı. Qarşımıza yalnız qurumuş çay yataqları, istidən qovrulan ucuz-bucaqsız çöllər, susuzluqdan can verən cılız, seyrək bitmiş ağaclar çıxırdı. Çoxdan qurumuş, sınıb quru torpağa sərili qalmış ağaclar mənə leş təsiri bağışlayır və susuzluğun vahiməsini artırırırdı.

Yol boyu neçə yerdə qarşımıza heyvan cəsədləri də çıxdı. Bunların susuzluqdan, yoxsa yırtıcıların həmləsindən öldüyünü ayırd etmək olmurdu. Günün altında quruyub bərkimmiş dəri parçalarının altından görünən boz sümüklər. Yanından keçdiyimiz çökəklikdə bir zürafə leşi gözə dəyirdi. Gövdəsi parçalanmışdı, nazik uzun qabırğaları görsənirdi. Boynu və üç ayağı salamat idi, dərisi soyulmamışdı. Dördüncü ayağı yeri-dibli yox idi. Onu yırtıcılar qoparıb özləri ilə aparmışdilar. Xolo yönünü dəyişib, çökəkliyə endi. Üzümü yana çevirdim.

Alkebulan... Cənnət bağları? Sanki nəhəng bir əjdahanının od püskürən nəfəsinin qarslığı ucsuz-bucaqsız biyaban. Maqu mənə belə danışmamışdı.

Uzaqda, axır ki, bir nazik gövdəli yaşıl ağac gördüm. Məcüzə idi. Təngnəfəs yıxıla-dura özümü birtəhər ona yetirdim. Xəncərlə hələ bərkiməmiş gövdəsini dəlməyə başladım. Ümid edirdim ki, canından suyu axar. Əlim titrəyirdi. Yenə də zərbələri ağacın bədəninə endirdim. Sonra qupquru qurumuş dilimi ağacın yaralarına sürtməyə başladım. Az da olsa, yanğımı söndürəcəyinə ümid etmişdim... Kiminsə ağrısı nə zaman dərdə çarə olub ki, indi də olsun.

Yerə çöküb ağaca söykəndim. İsti havanın qurumuş ciyərlərimə necə dolduğunu hiss edirdim. Ciyərlərim quru torpaq kimi çat verirdi. Ağrısını kürəyimdə hiss edirdim. Gözlərimə inanmadım: böyük kudu. Boynunu uzadıb sakitcə dayanmışdı. Nə sudan, nə də yaşıl otdan əsər-əlamət olmayan bu çöllükdə nə axtarırı? Ölümüñümü? Dizim titrəyərək ayağa qalxdım. Nizəni taqətsiz əlimdə sixdım. Nişan aldım. Bulanıq görürdüm. Kudu tamam səhraya qarışır, sonra yenə peydə olurdu. Bir-təhər özümü ələ aldım. Diqqətimi toplayıb nizəni atdım. İnamsızlıq – həmin an içimdən keçən hiss; “vurmadım” – bir an sonra beynimdən keçən fikir. Heç nizənin dalınca da baxmadım. Gözlərimi yumdum. Artıq neçənci ov idi ki, əmin olmadan nizə atırdım. Qaçırırdım.

Güçüm tüketmişdi. Beynimə müxtəlif fikirlər gəlirdi: bəlkə, yolu azmışam; bəlkə, efelər daha mövcud deyil; bəlkə, tamam başqa səmtlərə köçüb gediblər? Axı Maqunun dediyinə qalsayıdı, indiyə çoxdan onların məskənlərinə çatmış olmalı idim.

Bu düşüncələr məni aqlıq və susuzluqdan daha çox yeyib-bitirirdi. Xolo da yorulmuşdu. Bədbin halım ona da təsir edirdi. Ruhdan düşmüdü, ancaq yenə də arxamca gəlirdi.

“Bura sondur”, – düşündüm. Dizlərim yerə gəldi. Ovuclarımı isti torpağa qoydum. Qalxmaq istədim, nizəmin arxasınca getmək istədim. Alınmadı.

– Xolo, bir az dincələk.

Başımı əlimin üstünə qoyub uzandım. Gözlərim yumulurdu. Kipriklərimin arasından o yan-bu yana qaçısan qarışqaları gördüm. Yaxından baxanda necə də böyükdürlər. Açığı, nə etmək istədiklərini tam anlaya bilmirdim; hərəsi öz işində idi, yaman məşğul görünürdülər. Əliboş, ya əlidolu, işgüzar halda iki qarış yuxarıdakı yuvalarına dırmaşıb dəlikdə yox olur, eyni anda başqa qarışqalar yuvadan çıxıb həmin işgüzarlıqla harasa gedirdilər. Qarışqalardan biri ağızına aldığı qırıntıını qaldırıb başı üzərində tutaraq yuvaya dartmağa çalışırdı. Deyəssən, hansısa böcəyin qurumuş qanadı idi. Yuvanın ağızına az qalmış qırıntı qarışiq aşağı yuvarlanır, cəld özünü düzəldərək ağızı ilə qırıntıdan ya-

pışib yenidən yola düzəldirdi. Hərdən yanından ötən qarışqalardan biri gəlib ağızı ilə qırıntıdan yapışındı. Əvvəl yeni gələnin yardım etmək istədiyini düşünsəm də, sonra qırıntıını buraxıb vuruşmağa başladıqlarını gördüm. Qarışqanın dərdi azmiş kimi, bir az da çağırlımamış qarışqalarla vuruşur, qalib gəldikdən sonra yenidən qırıntıını yuxarı, yuvaya dartırdı.

Yarıyumulu gözlərimlə bu inadkar qarışqanın uğursuz cəhdlərini sayırdım. Üç, yeddi, doqquz... Onlarla uğursuz cəhd. Sonra məni huş apardı. Gözümü açanda mənzərə dəyişməmişdi. Demək, mən saymaqdan yoruldum, o isə dırmanmaqdan yorulmamışdı. Bu inadkar həşəratın nazik bugumlu qollarına, incə ayaqlarına baxdım. Burada nə sərr var belə? Niyə bu qarışqa ümidiñi üzmür, tükənmir, vaz keçmir? Onun çox xırda başına baxdım. Kəlləsi boşdur, içində bizdə olandan yoxdur. Düşünmür. O ağırlıqda yükə o dikdiri qalxmaq istəyirsə, hər dəfə aşağı yuvarlanmağa məhkumdur,ancaq bunu bilmir. Onun üçün ancaq iş var, tapşırıq var. İnsan olmağımızın bədəlidir: yekə başımıza min cür şəkk-şübhə, qorxuya salan düşüncələr gəlir. Bu da bizi həvəsdən salır, işimizi yarımcıq qoyuruq.

Qarışqa öz işində idi. Artıq dözə bilmədim, ehemalca qırıntıdan tutub qaldırdım. Qarışqa da onunla bərabər havaya qalxdı. Qoydum yuvasının ağızına.

– Xolo, bir canlıya yardım etdim.

Beyin mənə də lazım deyil. Onu qoyuram burada. Efeni tapana qədər. Düşüncələrimi də basdırıram, elə burada, bu qarışqa yuvasında.

Qürur və sevinclə qarışqaya baxdım. Qırıntıını sadəcə yuvanın içində aparmaq qalmışdı. Bayaqdan usanmadan o boyda hündürlüyü dırmaşmağa çalışan qarışqa belə asan işi görmək istəmirdi. Aşağı düşüb başqa bir yarpaq qırıntısından yapışmışdı, öz işində idi. Heç nə anlamadım. Sonra yuvadan çıxan bir qarışqa həmin qırıntıını vurub aşağı saldı. Sonra başqası onu ağızına alıb yuxarı qaldırmağa çalışdı. Ayağa qalxdım.

– Xolo, gəl gedək. Gördün, balaca qarışqalar belə yadların yardımını qəbul etmirlər. Bu qədər uğursuz cəhd etdikdən sonra belə, işin başqasının əli ilə alınmasını istəmirlər. Sən isə bir porsuğun öhdəsindən gəlmək üçün məndən yardım istəyirsən.

Xolo başını aşağı dikib pəncəsinin üzərində olan böyük yara izinə baxdı.

– Hə, hə, – təbəssüm etdim, – sən də bir dəfə tək-başına iki bəbirlə döyüşmüsən, hər dəfə səni qınayan-da pəncəni gözümə soxursan.

Ağızları ilə çırtıq çalanlar

Uzaqdan seyrək baobab meşəsi görsənir. İnanıram ki, burada bir kəndə rast gələcəyəm. Bu qədər məsafədən sonra daldalanacaq bir yer tapmalıyam. Görəsən, Xolo hara gedib çıxa bildi, su tapdımı? Xolonun hali məndən yaxşı idi, bəlkə, su tapar deyə onu irəli gəndərmışdım. Nizəmə əsa kimi söykənərək gedirdim, ancaq gedirdim. İrəlilədikcə ağaclar nisbətən sıxlığı, aralarında sıx tikanlı kollar gözə dəyirdi. Sudan hələ xəbər yox idi, ancaq ümidim bir azca çoxalmışdı. Belə meşələr həm də çox qorxuludur. Sakit kollar təhlükələrlə dolu ola bilər. Bu fikirlərlə irəliləyirdim ki, arxamdan mənə tuşlanmış nizəni hiss etdim. Nə ox, nə qılinc, məhz nizə. Ətrafda baş verən hər hadisə, hər əşya bir cür təsir göstərir. Ucu iti bir alət qəzəbli birinin əlində sənə sarı tuşlanıbsa, səninlə nizə arasındaki hava kürəyini sərt şəkildə dalayır.

Arxaya çevrildim. Əslində, Maqu belə hallarda dönüb baxmadan cəld yana sıçramağı və uyğun bir maneənin arxasında gizlənməyi öyrətmişdi. O qədər halsız idim ki, gücüm yalnız geri dönməyə çatdı.

Qarşısında əli silahlı üç cavan gördüm. Boyunlarından asılmış aşınmış keçi dərisi sinələrini örtmüşdü, bellə-rindən də “həya asqısı” sallanırdı. Arıq qolları, nazik ayaqları, uzunsov başları vardı. Ancaq bu, onların mə-harətlə nizə ata bilməyəcəkləri anlamını vermirdi. Hər halda, iki nizə mənə sarı tuşlanmışdı. Bunlar Maqu ilə ova çıxanda bir dəfə qarşılaştığımız hadza tayfasından idilər. Maqu deyirdi ki, hadzalar uzaqlarda yaşayırlar, ancaq bəzi qədim qolları bizimlə qonşuluq edirdilər. Onların mahir ovçu olduqlarını deyirdilər; özüm də bunun şahidi olmuşdum.

Üçüncü, gödəkboy hadza yayını çəkib məni nişan almışdı. Oxun ucluğu yonulmuş daşdan idi. Hadzaların yaxşı dəmirçiləri olsa da, ox uclarını dəmirdən düzəltməyə heyifləri gəlirdi. Maqu deyərdi: “Daş de-yib keçmə, bitki köklərindən ölümcul zəhər hazırlayıb o daş ucluqlara sürtürlər”.

Öz dillərində məni başa salmağa çalışdlar. Hadzaların danışıığı indiyədək rastladığım tayfalardan çox fərqli idi. Sanki söz tapmaqdə çətinlik çəkir, ona görə də qırıq-qırıq danışıldilar. Nubaların danışqda çox da işlətmədikləri qalın səsləri ard-arda düzür, qəribə səslər çıxardırdılar. Elə bil ağızları ilə çırtıq calırdılar. Maqu uşaqlıqdan mənə bəzi tayfaların dilini öyrətmişdi, ancaq bu qəribə səslərə görə hadzaların dilini heç cür öyrənə bilməmişdim.

Nəhayət, bir şey başa düşmədiyimi görüb əl hərəkətlərinə keçdilər. Silahlarımı verib onlarla getməli olduğumu anladım. Tabe oldum, sakitcə irəli düşüb addımladım. Gödəkboy hadza ciyinimdəki bəbir dərisini arxadan çəkib götürdü. Yumruğumu düyünlədim. Ətrafa baxındım. Xeyli vaxt idi, Xolodan da xəbər yox idi.

Gün əyilirdi. Getdikcə ağaclar daha da sıxlışırıldı. Kəndə çatdıq. Qamışdan, çırpıdan hörülmüş, üzəri də böyük yarpaqlarla örtülmüş şiş papaqlı komalar döyüşdən çıxıb səfə düzülmüş yorğun əsgərlərə bənzəyirdilər. Hadzalar komalarını bir-birinə çox yaxın tikmişdilər. Biz kəndə girəndə camaat evlərdən çıxıb ardımızca düşdülər. Arxamızda böyük bir qələbəlik yarandı. Getdikcə artan yemək qoxusu ağlımı başımdan almışdı. İri qaya parçalarının üst-üstə qalanaraq əmələ gətirdiyi geniş bir mağaraya yaxınlaşdıq. Mağaranın ortasında çatırçı ilə yanın tonqalda ət bişirdi. Ətrafinda bir neçə nəfər əyləşmişdi, ancaq buğum-buğum havaya qalxıb ciyərlərimə sovrulan yemək ətrindən başımı itirmişdim, diqqətimi heç cür onlara yönəldə bilmirdim. Ciyində çox yıprandığından hansı heyvana aid olduğu bilinməyən dəri olan orta boylu, uzun qollu kişi öz dillərində nəsə dedi. Ondan sonra yanındaki qalxıb danışmağa başladı. Gözlərimi ocaqdan güclə ayırib ona baxmağa məcbur oldum. Kürəyinə meymun dərisi atmış, uclarını sinəsində düyünləmiş-

di. Hadza iki kəlmə nəsə deyib diqqətlə mənə baxdı, sonra yenə iki kəlmə dedi. Deyəsən, eyni sözü fərqli dillərdə işlədir, mənim hansı dili bildiyimi təyin etmək istəyirdi. Birdən tanış sözlər eşitdim, yaxşı bildiyim mursi dilində idi: "Sən kimsən?" O dəqiqə dilləndim: "Nubalardanam. Ləpirçiyəm". Hadza səhrada qoza tapmış çöl donuzu kimi sevindi, dərhal dediklərimi tonqalın ətrafindakılara çatdırıldı. Hamısı bir ağızdan danışmağa başladılar. Sürtülmüş dəridən kürkü olan kişi ayağa qalxdı. Əlini qaldıran kimi hamısı susdu. Deyəsən, başçı idi. Dodaqlarını bütüb üz-gözünü turşutdu, ayaqlarını yerə asta basaraq mənə yaxınlaşdı. Nəzərləri əvvəlcə göy olan sağ gözümə, sonra da yaşıl olan sol gözümə zilləndi. İlk öncə baxışlarımı gizlətmək istəsəm də, bu vərdişimin öhdəsindən gəlib dik gözlərinin içəinə baxdım. Başçı başını arxaya çəkdi. Buraya gün işığı düşmürdü. Alatoranlıqda tonqalın qırmızı işığında vahiməli göründüyü bilirdim. Baxdıqca bərələn gözlərindən vəhşət oxunsa da, geri ad-dım atmadı. Boğuq səslə yenə ağızında çırtıq çala-çala nəsə dedi. Yalnız Maqunun adını seçə bildim. Qayıdib ocağın başında, əvvəlki yerində oturdu. Meymun kürklü hadza artıq nuba dilində dilləndi:

– Sən ləpirçi deyilsən. Biz ləpirçini tanıyırıq. Sən heç nubaların soyundan da deyilsən. Sən, sən...

Susdu. Şübhəli nəzərlərlə məni başdan-ayağa süzdü.

- Deyirsən, ləpirçisən, hə?
- Maqunun oğluyam, – ümidlə dilləndim. Maqunun bütün tayfalarda nüfuzu vardı.
- Sən Maquya bənzəmirsən. Heç bir tayfaya bənzəmirsən.
- Kürküm... Çiynimdəki bəbir dərisini yolda aldılar. Onu mənə Maqu özü verib.

Yenə öz aralarında nəsə danışdilar. Başçı yanında hündürboy, uzunsov başı tamam qırxılmış hadzaya başı ilə işarə etdi, o da məni tərs-tərs süzüb harasa getdi.

Meymun kürklü yenə mənə sarı çöndü:

- Yaxşı, buralarda nə axtarırsan?
- Efe arxasınca çıxmışam.
- Efe?

Bu sözü hamısı anlamışdı. Heyrətlə baxışdilar.

Başçı yenə ayağa qalxdı, narahat halda var-gəl edərək danışmağa başladı. Ağızından şaqqıldayan sıniq kəlmələrlə bərabər, qəzəb daşib töküldürdü. Aradabir üzünü mənə tutub əl-qolunu ölçərək nəsə qışqırırdı. Sonra qəfil başladığı kimi qəfil də dayandı. Əyilib tonqalda bişən ətdən yalın əllə bir parça qopardı, qayıdırın yerində oturdu. Əlindəki tikəni buğlana-buğlana dışınə çəkdi. Lal baxışlarımız altında tikəni bitirib əlini üstünə sildi.

Meymun kürklü sakitliyi pozdu:

- Yumruq boylular. Çox təhlükəli heyvanlardır. Yarı insan, yarı meymun, yarı canlı, yarı ruh. Deyirlər,

qulyabanının meymunla cütləşməsindən törəyiblər. Axı onlar sənin nəyinə lazımdır?

Deyəsən, məni “böyük safari”yə göndərmək fikirləri yox idi. Başçının bayaqkı qəzəbli çıxışı da efelərə aid imiş. Bir az ürəkləndim:

– Məni Maqu göndərib. Ovlamağın yolunu da öyrədib. Ancaq, deyəsən, yolumu azmışam. Onları haradə tapmaq olar?

– Mən bu günə qədər heç efe görməmişəm. Əc-dadlarımın vaxtında çox olublar. İndi acambolar, karramaconqlar, zulular, ağdərili mzunqular onları qırıb qurtarıblar. Alkebulanın içərilərinə doğru, sıx meşələrə çəkiliblər.

Bu vaxt bayaqkı dazbaş hadza özünü yetirdi. Arxa-sınca məni əsir tutmuş hadzalardan biri, gödəkboy hadza gəlirdi, irəli uzatdığı əllərinin üstündə də bürmələnmiş qara bəbir dərisi. Boynunu qısılıb tələsik bükülünü başçının qabağına qoydu, üzərinə də xəncəri. Sonra nizəmi də çıxarıb torpağa sancdı. Başçı bəbir dərisini görüb heyrətlə yerindən sıçradı. Tələsik addımlarla sıvişib aradan çıxməq istəyən gödəkboy hadzanın dalından möhkəm bir təpik vurdu. Gödəkboy üzü üstə yerə dəysə də, cəld qalxıb götürüldü. Başçı xəncəri əlinə götürüb bir müddət o yan-bu yanına baxdı. Yenə üstümə şaqqıldayan kəlmələr yağdırmağa başladı. Bir şey anlamırdım, artıq yorulmağa başlamışdım. Bayaq-

dan beynimi dumanlandıran qızartmanın məstedici qoxusunu da daha hiss etmirdim. Başçının çıkışının qulağımı dələn şaqqıltısı yerini alovun çatirtısına verdi. Zehnim yavaş-yavaş dumanlanırdı.

– Götür.

Meymun kürklünün səsi məni özümə gətirdi. Başı ilə bəbir dərisinə işaret edirdi; əlini nizəmin üstünə qoyub yaxınlaşmağımı gözləyirdi. Cəld yaxınlaşış bütünlünü götürdüm, çıynamə atmağa ehtiyat edib qucağımda saxladım.

– Get. Nə qədər tez yola düşsən, o qədər tez çatar-
san. Efenin dışindən və caynaqlarından özünü qoru,
öldürücü zəhəri olur.

– Silahımı qaytarmayacaqsınız?

Cavab gəlmədi.

– Hansı tərəfə getməliyəm?

– Bilmirəm. Yolu itirmisənsə, haradan gəldiyini
xatırla.

Üfüqə baxdım. Günəş arxasını çevirmişdi, asta-asta axşama tərəf uzaqlaşırdı.

– Sizin kənddə bir gecəlik qalmaq istərdim.

– Efələr bədbəxtlik gətirdiyi üçün onların ardınca yollanan adam da nəhsliyi özünə sarı çağırır. Sən bizim diyarda qala bilməzsən.

– Mənə tək bu gecəlik qalmağa yer, içməyə su, bir loxma da yemək verin. Sübh tezdən quşlar Günəşin

oyanmasını xəbər verməmiş buraları tərk etmiş olduğunu görərsiniz.

Meymun kürklü sözlərimi başçıya çatdırıldı. Başçının üzü ölmüş qnu sifəti kimi donuq idi, elə bil deyilənlərin ona heç bir aidiyəti yox idi. Meymun kürklü mənə sarı çönüb soyuq ahənglə dilləndi:

– Mümkün deyil. Nə qədər tez kənddən çıxsan, o qədər yaxşıdır.

– Siz susuz torpaqlarda yaşayırsınız, nə mal-qaranız, nə əkin yeriniz, nə də yaşıl otlaqlarınız var. Xeyrxah əməl quraq məmləkətdə dünyaya gəlmış insanlaraancaq bol yağış və bərəkətli ov gətirər. Bir də ki, Maquya sizin bu xeyrxahlığınıçı çatdıraram. O, sizi mehriban, dost bir tayfa kimi tanıtmışdı.

Meymun kürklü hadza duruxdu. Zənlə üzümə baxdı, sonra çönüb başçıya təkrar nələrsə dedi. Başçı bir az fikrə getdi, sonra başı ilə işarə etdi. Yanındakı dazbaş hadza əl atıb tonqalda bişməkdə olan heyvandan bir parça qoparıb dinməzcə mənə uzatdı. Dil-dodağım yana-yana yeməyə girişmişdim ki, meymun kürklü silahımı da götürüb başı ilə “gedək” işarəsi verdi. Deyəsən, məni öldürməkdən vaz keçsələr də, seçilmişlərin şam süfrəsinə layiq bilməmişdilər.

Sarı Nilin sirri

Torpaqda oturub kürəyimi ağacın qalın gövdəsinə söykəyəndən sonra toxtdadım. Maqunun bəbir dərisini təkrar kürəyimdə hiss etmək məni rahatlatmışdı, cəsarətimi qaytarmışdı. Başımı qaldırıb üstümə salanmış budağa nəzər saldım. Bu ağacı indiyədək görməmişdim. Qıpqırmızı gövdə, yaşıl yarpaqlar. Yarpaqların üzərindəki damarlar da qırmızı rəngdə idi. Ağacdan canlarına çəkdikləri qırmızı suyun rəngində. Ətrafa boylandım. Axşamın alatoranlığındaancaq nəhəng baobab ağacları gözə dəyirdi.

– Ey, ləpirçi, tez qalx oradan!

Yerimdən dik atıldım.

– Görmürsən, o ağaca heç kəs yaxınlaşmır?

Heç nə demədən özümü baobablardan birinin dibinə verdim. Heç bura da pis deyil, təki dincimi almağa fırsat versinlər.

Meymun kürklü hadza iki əli ilə ehtiyatla tutduğu baobab meyvəsini yanında torpağa qoydu, bir-iki addım aralıda oturdu. Baobabın yuxarısını kəsib mətinin çıxarmış, qabığını qurudub bardaq düzəltmişdilər.

İçində saf su vardı. Gözümü hadzadan ayırmadan ehitiyatla suyu qurumuş dodaqlarına yaxınlaşdırdım. Könülsüz halda bir-iki qurtum içib qabı yerə qoydum. Cıqulo – meymun kürklü hadzanı belə çağırırdılar – boynundakı təri əli ilə sildi. Sonra əlini burnuna aparıb meymun kimi qoxuladı. Ayaqlarını uzadıb dizlərinə üfürməyə başladı:

- Diz sərinləyəndə bütün bədən sərinləyir.
- Siz hadzaların qədimdən six baobabların arasında məskən saldığınıizi eşitmışdım. Bu susuz və seyrək ağacı çölləri niyə tərk etmirsiniz?

Cıqulonun gözləri yol çəkdi.

– Buralar əvvəl yamyaşıl idi. Mən uşaq olanda məşələr ovla, cir meyvələrlə dolu olardı. Qadınlar cürbəcür meyvə, giləmeyvə, tısbağa yumurtası yiğib gətirərdilər. Kişiər hər gün ova gedər, bol qənimətlə kəndə qayıdardılar. Hər axşam qarnımız bayram edərdi.

İyirmi nəfər gənc toplaşıb su atı ovlamağa gedərdik. Quruda olan su atının qarşısını kəsib suya girməsinə imkan verməzdik. Onu hər tərəfdən nizə yağışına tutar, əldən saldıqdan sonra nizəni kəlləsinə sancıb öldürərdik. Sonra qənimətimizi axşam ocaq başında bölüşərdik. Təbiətin heç əsirgəmədiyi saf sudan doyunca içərdik. Günəşin iti oxları baobabların six çətirini yarıb evlərimizi yandırıa bilməzdi. Baobabın ləzzətli meyvələrindən yeyib güc toplayardıq. Saçlarını bu ağacın

meyvəsindən hazırlanmış su ilə yuyan qadınlar dünyaya sağlam övladlar gətirərdilər.

– İnanmaq olmur, elə bil başqa bir aləmdən danışırsan. Bəs niyə belə oldu?

– Mzunqular gəldilər. Mən onda gənc idim. Böyüklərimizlə danışdilar. Bu torpaqlarda hər addımda qırmızı ağaclar bitirdi – kayya¹ ağacları. Mzunqular qırmızı ağacları kəsib aparmaq istəyirdilər, əvəzində çoxlu bəzəkli, parıltılı əşyalar təklif edirdi. Babalarımız da razılaşdılar. Axı o bar verməyən qırmızı ağaclar kimə lazımdı? Biz bu axmaq mzunquların hər addımda bitən ağacların qarşısındaki heyratlərini anlaya bilmirdik. Mzunqular bütün kayya ağaclarını dibindən kəsib apardılar. Daha o kötüklər pöhrələmədi. Ondan sonra baobablar, onun ardınca başqa ağaclar, yeməli bitkilər tələf oldu, göllərin suyu yerin tərkinə sovruldu, su atları qırıldı, quşlar uçub getdi.

– Bir ağacın ölməsi necə bu qədər fəlakətlərə səbəb olar?

– Bir gün kəndimizə ləpirçi gəldi. Çiyinlərində indi sənin çiyinlərini örtmiş bu qara bəbir dərisi. O vaxtadək heç birimiz belə heyvan görməmişdik. Geyimi onu daha da vahiməli edirdi. Sanki ovladığı qara bəbirin ruhu bədəninə yerləşmişdi. Çox güclü, məğrur və müdrik biri idi. Qırmızı ağacda yuva salan şanapi-

¹ Qırmızı ağacın Afrikada rast gəlinən növü

pik quşunun yumurtasının sorağı ilə bu yerlərə gəlib çıxmışdı. Biz başımıza gələnləri danişdiqu. O, bizə dedi ki, təbiət canlıdır, bütövdür. Əgər bir yerini incitsən, bütün təbiət ağrıyacaq, səndən inciyəcək. Bir canlinı məhv etsən, hamısı bundan təsirlənəcək. Sonra ləpirçi qırmızı ağaclar bitən başqa diyar axtarmağa getdi. Geri qayıdanda yenə yolunu bizim kəndimizdən salmışdı, özü ilə körpə bir kayya qələmi də gətirmişdi. Onu kəndin ortasında, düz ürəyinin üstündə əkdi. Ondan sonra az da olsa, torpaq cüçərməyə başladı, baobabların ölümü dayandı. Ləpirçi bizə dedi ki, bir gün Valumbe bizi bağışlayanda kayya ağacı pöhrə verəcək və yenidən çoxalmağa başlayacaq.

İndi o yeganə qırmızı ağacı göz bəbəyimiz kimi qoruyuruq. Onu sulamaq üçün insan qanı lazımlı olsa, buna görə adam belə öldürərik, öz qanımızdan da keçərik. Maqu bizə balaca bir qələm gətirmədi, böyük bir ümid gətirdi, ölmüş torpaqlarımıza bir udumluq da olsa, nəfəs verdi. O vaxt indiki başçımız Fumonun atası səndə olan həmin o xəncəri öz belindən çıxarıb Maquya hədiyyə vermişdi.

Maqunun xəncərinin nəciblik və qəhrəmanlıqdan bəhs edən maraqlı əhvalatı varmış... Mən isə ona sahib çıxa bilməmişdim.

Çönüb bayaq söykəndiyim qırmızı ağaca baxdım.
“Maqu, Maqu... Sənin üçün darixmaq ürəyimi titrədir.

Ancaq darıxdığım birinin olduğunu düşünəndə özümü xoşbəxt hiss edirəm”.

– Bəs niyə buralardan getmirsiniz, daha yaxşı, daha bərəkətli yerlərə?

– Torpağını tərk edə bilmək üçün ona bitişmiş göbək bağın çürüyüb qopmalıdır, bunun üçün isə onun sənə xidmət etdiyi qədər gözləməlisən. Bu meşələr neçə-neçə nəsillər dəyişənə qədər bizə xidmət edib.

– Göbək bağı ilə anamızla bağlı olarıq.

– Ey Maqunun oğulluğu, bilmirdin, insan üzərin-də doğulub boy-a-başa çatdığı torpağa da göbəyindən bağlanır? Bizzət insanın rahat can verməsi üçün göbəyinin üstünə öz torpağından tökərlər. Onda ruhu asan ayrılıar.

Yerdən bir ovuc torpaq götürüb sıxdım, sonra əli-mi azca boşaldıb qum zərrələrinin barmaqlarımın ara-sından necə ələnib gəldikləri yerə qayıtmaq üçün tə-ləsdiklərinə baxdım.

– Gözləməyib köçsəniz, nə olar?

– Bu torpaqlar bizi lənətləyər, əcdadlarımızın ruhu arxamızca düşər. Heç vaxt başqa yerdə xoşbəxt olmarıq.

Sudan içmədiyimi görüb bardağı lap yaxınıma itə-lədi. Sonra üzümə baxaraq:

– Necə ki gedənlər xoşbəxt olmadılar. Axı bura-larda nə zamansa mənim əcdadlarım gəzib. Ruhları bu

yerlərin səmasında, sümükləri bu torpağın altındadır. Mən dördayaq gəzməyi, sonra qaçmağı burada öyrənmişəm; ilk ovumu burada etmişəm; komamı burada tikmişəm; qaladığım tonqalların kömürü bu torpağa qarışib. Hər dəfə uzaq yerlərdən ovdan qayidanda ürəyim sürətlə döyüñür. Hara getsəm, başımın içində bir küncdə buralardan gözəl bir görüntü də mənimlə gedir. Çox yerlərdə ov etmişəm, belə gözəlliyyə rast gəlməmişəm.

Ətrafa boylandım. Batmaqda olan Günəşin narınçı örtük sərdiyi boz torpaqdan, yalnız təpələrdən, qurmuş otlardan, qamışdan tikilmiş əyri komalardan və istidən yorğun düşmüş, yaşılı nubaların seyrək dişindən də seyrək baobablardan başqa bir şey görmə dəymədi.

– Bəziləri diyarını diyarına qovuşmaq üçün tərk edir. Sənin kimi.

Cıqulo gülümsədi.

– Niyə quruyub? – Əlimlə uzaqda qırırlan qurmuş çay yatağını göstərdim.

– Bu çayın sulu vaxtını bizim babalarımız görüb. Sarı Nil adlanan bu çay çox gur sulu olub. Bir müddət-dən sonra səbəbsiz yerə qurumağa başlayıb. Sarı Nil quruyandan sonra burada yaşayan babalarımız bərk narahat olublar və istəyiblər ki, bunun səbəbini öyrənsinlər. Ana Nilin Kagera adlı qolunun yanına gediblər.

Tayfamızın kahini Kageranın sahilində tonqal qalayıb, beş gecə-gündüz çayın ruhunu çağırıb və nəhayət, onunla danışmağa müvəffəq olub. Soruşub:

– Niyə sənin qardaşın Sarı Nil qurudu, ancaq sənin suyun boldur?

O da belə cavab verib:

– Bizim anamız mənə daha çox məhəbbət verirdi, amma o qardaşımı elə də sevgi göstərmirdi. O da sevgisizlikdən qurudu.

Onda onlar yığışış Ana Nilin sahilinə gəliblər. Burada düşərgə salıb günlərlə ibadət ediblər. Nəhayət, Ana Nil kahinin çağırışına cavab verib:

– Sarı Nil, həqiqətən, sevgisizlikdən quruyub, ancaq mən məhəbbət vermədiyimə görə yox. Mən övladlarımın hamısına eyni məhəbbəti verirdim. Sarı Nilin özünə sevgisi yox idi. Özünə sevgisi olmadığına görə mən onu nə qədər bol su ilə, sevgi ilə bəsləsəm də, bir işə yaramadı...

Dəyirman daşı öz ətrafında firlanır, ancaq faydası insanlaradır. Özünü sevməyi bacarmasan, başqlarını necə sevəcəksən?

Cıqulo bardağı götürdü, bir neçə qurtum alıb yenidən mənə uzatdı.

– Deyirdin, susuzsan, niyə içmirsen?

Cavab vermədim. Əlimi uzadıb könülsüz halda qabı almaq istəyirdim ki, kollardan tövşümə səsi gəl-

di. Hər ikimiz səsə çöndük. Xolo başını koldan çıxarıb mənə baxırdı.

– Xolo!

İçim sevinclə doldu. Qabı götürüb ovcumu doldurdum, Xoloya tərəf uzatdım. Xolo ləhləyərək qaçıb gəldi, üstümə dırmaşdı. Suya baxmadan dili ilə istidən və susuzluqdan çatlamış dodağımı yaladı. Quru dili toz-torpaqlı dodaqlarına yapışdı. Ovcumda qalmış iki qurtumluq suyu içdim. Xolo yaş dodaqlarımı yaladı. Bir daha ovcumu doldurdum. Xolo acgözlük'lə ovcum-dakı suyu yalamağa başladı.

Başımı qaldıranda ətrafımıza toplaşmış hadzaların bizə heyrətlə baxdıqlarını gördüm. Xolo da içməyi dayandırıb su damcılayan iri çənəsini qabağa uzatdı, mat-mat ona baxanları çəpəki süzdü: “Nə olub, su içən kaftar görməmisiniz?”

Dörd hadza əllərinə nizə alib hücuma hazır dayanmışdilar. Xolonun başını qucaqlayıb dedim:

– Cıqulo, silahlarını yerə qoysunlar.

Cıqulo başını çevirib onlara baxdı. Bu, kifayət etdi.

– Bo... Bouda? – Cıqulo hələ də özünə gələ bilməmişdi.

– Sən... Sən Lionqosan. Bouda yalnız ona tabe olar. Ancaq boyun sanki bir az qıсадır. Mən elə ilk dəfə görəndən səndə bir qəribəlik olduğunu hiss etmişdim.

Güldüm.

– Yox, elə deyil. Mən də sizin kimi adı insanam. Bu kaftar körpəlikdən mənə öyrəşib. Kəndimizə bir kaftar dadanmışdı. Gecələr hücum edib mal-heyvana ziyan vururdu. Çox hiyləgər və ehtiyatlı kaftar idi, nubalar onu tuta bilmirdilər. Bircə Maqu öhdəsindən gələ bilərdi,ancaq o ərəfədə o da kənddə yox idi. Qərara aldım ki, kaftarı öldürüm və kəndi bu bələdan qurtarım. Düz iki gün izinə düşdüm. Onu tapanda can verirdi. Bədənindəki yaralar şirin pəncələrindən idi. Kaftar məni görçək yazılıq-yazılıq gözümün içinə zilləndi. Son gücünü toplayıb caynağı ilə qarnına dərin bir şırımlı atdı, özü öz dərisini parçaladı. Sonra da ulayıb canını tapşırıdı. Bu hərəkətindən vahimələnmişdim. Qayıdırıb getmək istəyirdim ki, qarnının tərpəndiyini gördüm. Xəncərlə yardım, içində balası vardı. Selikli tükləri bədəninə yapışmışdı, qan içində idi. Aciz halda çapalayırdı. Bədənini otlarla sildim. Yazığım gəldi, siğallamaq istədim. Duruxdum. Düşündüm ki, siğallasam, o da əlimi yalayacaq, onu qoruyacağımı sanacaq. Məni özünə doğma biləcək. Dalımcı düşüb kəndə gəlmək istəyəcək. Mən isə onu yarı yolda buraxıb kəndə tək girməliyəm. Kəndə kaftar balası gətirmək ölümə yaxın bir şey idi. Özümə dedim ki, əgər bu balacanı siğallasan, nə olursa olsun, onu himayə edəcəksən. Onu kəndə aparmadım, amma meşədə tək qoymadım, ayaqları bərkiyənə qədər göz-qulaq oldum. Sonra da məndən əl çəkmədi.

– Mən əfsanələrə inanıram, – Cıqulo gözünü hələ də Xolodan çəkməmişdi.

Xolo ətrafına yiğilmiş hadzaların diqqətindən məmnun halda torpaqda arxası üstə uzanıb ayaqlarını yuxarı qaldırmışdı. Bununla deyirdi: “Görün necə qəşəng qarnım var; bir ayaqlarımı baxın, necə möhkəmdir”. Bu günlər ərzində qarnının belinə yapışdığınından, parlaq tüklərinin toz-torpağa bulaşlığından, deyəsən, xəbərsiz idi. Sonra qarnı üstə uzandi. “Siz hələ mənim kürəyimdəki iri xalları görməmisiniz”.

– Əfsanəyə görə, ölüm tanrısi Valumbe Alkebulanın xilası üçün öz övladını göndərəcək. O xilaskar iri dişi xallı kaftarla gələcək. Tanrıının övladı bütün Alkebulan tayfalarını birləşdirəcək, torpaqlarımızı mzunquların əlindən xilas edəcək. Yəqin ki, bizdən alınmış qırmızı ağaclarımızı da geri qaytaracaq. Onun gəlişi ilə itirilmiş bərəkətimiz geri dönəcək.

– Eşitmışəm bu əfsanəni. Tanrıının övladı bütün tayfaların dilini biləcək, mzunqularla da onların öz dilində danışacaq. Mən isə heç sizin dilinizi də bilmirəm. Çox tayfalarınancaq adlarını eşitmışəm. Üstəlik, bu əfsanə həqiqət tapsa da, inanmırıam, Lionqo sizin ağaclarınızı geri qaytarsın. Öz əlinlə verdiyin oğurluq sayılmaz, alanı zalim, verəni də məzлum etməz.

Babularla sövdələşmə

Günəş isti yatağından hələ çıxmamışdı, gözlərini açıb tənbəl-tənbəl ətrafa boylanırdı. Yola düşmək vaxtı idi. Cıqulo silahımı qaytardı, yol üçün su, çörək ağacının meyvələrindən hazırladıqları kökələrdən qoydu. Hadzalardan əliboş ayrııldım. Doğrudanmı, efelərin harada yaşadığını bilmirdilər? Axı uzaq yerlərə ova gedirdilər, elə su gətirmək üçün az qala bütün Alkebulanı keçib qayıdırıldılar. Yəni heç bircə dəfə də efe ilə qarşılaşmayıblar? Ehtiyatla Cıqulonun dilindən söz almaq istədim:

– Hər tayfanın öz bulağı olmalıdır. Sizin niyə bulağınız yoxdur?

– Bu ətrafda su yoxdur. Özün gördün, çaylarımınızın yatağı qoca filin dərisi kimi cedar-cadardır. Biz su yumuzu çox uzaqlardan gətiririk.

– Mən sizin kəndə ən yaxın yerdə olan suyu taparam. Siz də mənə efelərin yerini deyin.

Cıqulo gözlərini döydü.

– Dedim axı, biz efelərin yerini bilmirik.

– Su dalınca gedənlərdən, ovçularınızdan sorusun. Bəlkə, nəsə görüblər, ya da eşidiblər. Mənə bir ipucu olsa, kifayətdir. Əvəzində sizə bulaq yeri taparam.

Cıqulo heç nə deməyib uzaqlaşdı. Bir xeyli keçəndən sonra bir neçə yaşlı hadza ilə qayıtdı.

– Bu hadzalar bir dəfə meymun ovuna gedəndə efe görüblər. Düzdür, efe olub-olmadığını dəqiq bilmirlər. Gördükleri heyvan çox sürətlə ağacların üstü ilə qaçırmış. Silahı da varmış, zəhərli iynələr atırmış. Sonra da yoxa çıxıb.

– Harada görüblər? Buradan çox uzaqdır?

– Su tapsan, deyərik. Ancaq onda. Maraqlıdır, bunu necə edəcəksən?

– Babular¹ mənə suyun yerini deyəcəklər.

Cıqulo şübhə ilə mənə baxırdı.

– Sarı babular? Həyasız, ramolunmaz babular?

– Hə. Onlar suyun yerini yaxşı bilirlər.

Cıqulo qəhqəhə çekdi. Sonra yanındakılara nə dedisə, hamısı gülüşdülər. Xolo da gözlerini süzdürüb üzünü yana çevirdi. Ayağımla böyründən dürtmələdim. “Onlar inanmırlar, sənə nə gəlib?”

Axır ki, sakitləşdilər. Cıqulo gözündən axan yaşı sildi. Mənim qaşqabağımı tökdüyümü görüb özünü yığışdırıldı:

¹ Babuin – pavianlar cinsinə aid meymun növü

– Yaxşı, babunu necə tutacaqsan? Onu ancaq oxla vura bilərsən. Tələ qazıb gözləsən, günlərlə gözləməli olarsan.

– İstəyi onu tələyə salacaq, tamahı da onu orada saxlayacaq. Maqu deyir ki, tamahın tələsindən qurtuluş yoxdur. Mənə bir neçə yemiş gətirin, bir də uzun kəndirlər. Sonrasını görəcəksiniz.

Hadzalar qaçıb bir neçə yemiş gətirdilər. Arıq, hündür hadza da kəndir dolağını ciyninə keçirib gözləyirdi.

Mənim hələ getmədiyimdən xəbər tutan hadzalar başımıza toplaşmışdılar. Başçı da aralarında idi.

– Yaxşı, getdik babuların yaşadığı yerə.

Babuların məskəninə çatmaq üçün bir xeyli yol getməli olduq.

– Hə, buralarda sarı babuya rast gələ bilərsən. Ancaq çətin bizi görüb üzə çıxsınlar.

Ayaq saxladım. Yemişləri hadzalardan alıb torpağa düzdüm. Xəncərimi çıxarıb hamısının başında balaca bir deşik aćdım. Torbamdan yerə tökdüyüm çobanfindığıları yemişlərin içini doldurdum. Sonra kəndiri alıb aćdım, dörd uzun hissəyə bölüb ucunda ilgək düzəldim.

– Babu yemişin qoxusunu alanda ağızı sulanacaq, əlini içini salıb yemiş yemək istəyəcək, onda əlinə çobanfindığı keçəcək.

– Aha, sonra da çobanfindığını götürüb aradan çıxacaq, – Cıqulo yenə pıqqıldadı. – Görməmiş babuları yemləmiş olacağıq.

Ona cavab verməyib cəld yaxınlıqdakı qollu-budaqlı baobab ağacına dırmaşdım. Qoltuğumdakı yemişi budağın haçasına pərçim etdikdən sonra sarmaşıqla da möhkəm-möhkəm bağladım. Hadzalar da mənə kömək etdilər. Bir göz qırpmında o biri yemişləri də budaqlara bağlayıb yerə düşdülər.

– Gözləyək. Tamahkar babular Lanonu yaniltmayaqlar.

Bir az aralanıb səssizcə gözləməyə başladıq. Yemişin ətri ətrafa yayılırdı. Bir xeyli gözlədikdən sonra yarpaqların arasından babunun yastı sarı üzü göründü. Ehtiyatla yemişə yaxınlaşıb qoxulamağa başladı. Atılıb-düşdü, qırıq-qırıq qışqırdı. Baobab ağacında yemiş yetişdiyini ilk dəfə görürdü. Yavaş-yavaş bütün yemişlərin başına babular toplasdı. Babu ikiəlli yemişi tutub burnunu deşiyə saldı. Yaladı, gəmirməyə çalışdı. Əli ilə yemişin lətindən qoparıb ağızına qoydu. Sonra əlini deşikdən içəri saldı. O biri babular da onun kimi etdilər. Sonra səsləri qəfil kəsildi. Sanki nəsə gözləyirdilər, ya da qəribə nəsə baş vermişdi. Çobanfindığıları ovucladıqlarını anladım.

– Gəl onlara hücum edək, Ləpirçi. Bəlkə, bir-iki-sini tuta bildik, – Cıqulo hövsələsizcə dedi. – İndicə çobanfindığıları götürüb qaçacaqlar.

Xolo da dilini çıxarıb ağızının suyunu axıdındı.

– Xolo, onları yemək olmaz. Eşitdin?

Babuların çığırtısı qalxdı. Bir neçəsinin əli yemişin içində ilişib qalmışdı. Digərləri qorxub qaçıdlar. Tələyə düşmüş babular cır səslə çığırır, sərbəst əlləri ilə yemişi itələyib xilas olmağa çalışırdılar. Alınmadığını görüb ayaqlarını da işə saldılar. Ancaq faydası olmadı. Babular budaqdan yapışib dartınır, fırlanır, başı üstə sallanıb ayaqları ilə güc verərək yemişdən xilas olmaq istəyirdilər. Mən cəld yerimdən sıçrayıb ağaca dırmaşdım. İlğayı onlardan birinin boğazına keçirib kəndiri dartdım. Digər hadzalar da belə etdilər.

İndi nə qədər edirdim, babu ovucladığı çobanfindıqları buraxmırkı ki, əlini balaca deşikdən dartıb çıxaraq. Yemiş xəncərimlə paralamalı oldum. Babu bundan sonra da ovcunda sixdiği çobanfindığını buraxmadı.

Gözləri heyrətdən böyümüş başçı nəsə dedi. Maqunun adını başa düşmüşdüm. Əmin idim, “Maqunun oğlusan!” – demişdi. Cıqulo gülərək yaxınlaşıb əli ilə kürəyimə vurdu. Öz dilində nəsə dedi. Mən də gülümseyib əlimi sinəmə qoydum.

Hadzaların başı babulara bərk qarışmışdı. Boyunlarına saldığımız ipi dartaraq onları arxamızca kəndə gətirdik. Xolo babuların o yan-bu yanına keçir, onları dişinə vurmamaq üçün özünü güclə saxlayırdı. Babular da onun yaxınlaşdığını görəndə çığır-bağır sa-

lır, dartinib qaçmaq isteyirdilər. Xoloya nə qədər göz ağartsam da, faydası olmurdu.

Kəndə qədər Ciqulo dil-boğaza qoymadı. Gah məni tərifləyir, gah da meymunların tamahkarlığından, səfəhliyindən danışındı.

– Axmaq meymun anlamır ki, azad olmaq üçün əlindəkini buraxmalıdır, – həvəslə çıkış edirdi. – Eh, biz getməsəydik, acıdan ölenədək əllərindəkini darta-darta qalacaqdılar.

– Maqu bu meymunları insana bənzədərdi.

– Yox, biz bu qədər axmaq deyilik. Bizi heç belə aldatmaq olar?!

– Meymun tələdə olduğunu bilmirdi, Ciqulo. İndi də necə tələyə düşdüyünü anlamır. Buraxsaq, yenə eyni tələyə düşəcək.

Ciqulo susub fikrə getdi. Siması bir anlıq Xoloya bənzədi.

Kəndə çatanda babuları ağaça bağladıq. Kənd camaatı ətrafımıza toplaşıb tamaşa edirdilər.

– Yaxşı, indi babuları necə danışdıracaqsan? – Ciqulo soruşdu.

– Mən yox, sevdikləri yemişlər onları danışdıracaq.

– Hə?

– Onlara ürəkləri istəyən qədər şirin yemiş verək, başqa heç nə. Sonra da gözləyək. Sabah suyun yerini bizə deyəcəklər. O vaxta qədər mən də sizə qonağam.

Bir xeyli yemişi parçalayıb babuların qabağına tökdüm. Əsir düşdük'lərini unudub iştaha ilə yeməyə girişilər.

Gecəni babularla bərabər ağacın altında keçirdim. Səhər tezdən artıq susuzluqdan qurumuş dillərini çıxarıb vurnuxur, daha yemişlərə tərəf baxmırıldılar. Ehtiyatla onları ağaca bağlayan ipləri açdım, hərəmiz birinin ipini əlimizə doladıq. Susuzluqdan əziyyət çəkən babular ağacın əsarətindən qurtulduqlarını hiss edən kimi yerlərindən götürüldülər. Onların arxasında düşdük. Bir qədər gedəndən sonra irəlidə gedən babu dayandı. Sonra nə düşündüsə, ayrılib başqa istiqamətə üz tutdu. Babulardan biri onun ardına düşdü, digər ikisi onlara fikir verməyib öz yollarına davam etdilər. Hadzalar da ikiyə ayrıldılar. Cıqulo və bir neçə hadza yolunu dəyişən babuların ardına yollandılar, biz isə əvvəlkiləri təqib etdik. Bir az gedəndən sonra geniş bir çalaya çatdıq. Babular yubanmadan özlərini çalaya atıb qazmağa başladılar. Altdan çıxan torpaq nəm idi. Babuları kənara çəkib hadzalara başımla işarə etdim. İki hadza çalaya enib qazmağa başladı. Getdikcə çuxur dərinləşir, hadzalar gah görünüb, gah da yox olurdular. Birdən hadzalardan biri belini dikəltdi, əllərini yuxarı qaldırıb qışkırdı. Nə dediyini anlamadım. Duru palçıq dirsəyindən süzülüb yerə töküldü. Hadzaların səs-küyü ətrafi bürüdü. Babular dartınıb özlərini çuxurun kənarına

atdilar. Başlarını aşağı sallayıb su içmək istədilər. Ağızları suya çatmadığından ovuclamağa çalışdilar. Əllərinin də çatmadığını görüb quyruqlarını suya salladılar. Yaş quyruqlarını qaldırıb hərisliklə sormağa başladılar. Hadzalardan biri də çuxurun içində düşüb qazmağa girişdi. Birdən su çoxaldı və çuxuru doldurdu. Babular hərisliklə burunlarını suya soxub içməyə başladılar. Qurşağa qədər bulanıq suyun içində qalmış hadzalar təəccüblə gah suya, gah da üzümüzə baxırdılar.

Xolo çox asta addimlarla yanına gəldi. Uzun boyunu yana əyib altdan yuxarı mənə baxırdı. Gözlərini qıymış, çəhrayı dilini sallayıb ləhləyirdi. Dərhal mənə nə işi düsdüyünü anladım.

– Sən necə naşükür heyyvansan. Babular bizə suyun yerini deyiblər. İndi onları yemək istəyirsən?

Xolo ağızını yumub balaca başını dik qaldırdı, bir gözünü qiyib zingildədi.

– Xolo, üz vurma, olmaz. Maqu deyir, hər bir yaxşılıq borcdur. Sən borcunu babuları ölürlər aləminə göndərməklə ödəmək istəyirsən?

Xolo mırıldandı.

– Nə? Mən də sənə borcluyam? Bu haradan çıxdı?

Budəfəki mıriltısı boğuq çıxdı. Başımı bulayıb üzümü turşutdum:

– Xolo, dostluğa görə təşəkkür etməzlər. Dostluq borc deyil axı. Dostluğa yalnız dostluqla cavab verərlər.

Xolo köksünü ötürdü. Balaca quyruğunu qıṣıb çıxıb getdi. Çalanın kənarında oturub hadzaların sevincinə tamaşa edirdim. Suyu ovuclayıb acgözlükə içir, üzlərinə çırpır, bir-birilərinə sıçradırdılar. Doyunca su içib kənara çəkilmiş babular da sakitcə onlara tamaşa edirdilər. Yaxınlaşış hər ikisinin boğazından kəndiri açdım, kəndirin kəsdiyi yeri ehmalca ovuşdur-dum. Bir az duruxdular, azad olduqlarını anlayan kimi bir göz qırpmında gözdən itdilər. Maqunun tez-tez təkrarladığı sözləri piçıldadım: “Təbiətə, bir-birimizə təşəkkür etməklə torpağın, ovun bərəkətinin necə artdığını görə bilərsən ...”

Uzaqdan qışqırıq eşidib cəld o tərəfə götürüldük. Bir az getdikdən sonra qarşımıza çıxan sevincli hadza bizi arxasınca səslədi. Az sonra bir mağaraya çatdıq. Hadzalar hamısı oraya dolmuşdułular. Mağaranın divarındaki nazik çatdan duduру su süzülür, aşağıya doğru yayılıraq mağaranın ağımtıl divarına tünd-boz çalar verirdi. Bulağın yerini tapmış babular həvəslə divarı yalayırdılar. Hadzaların sevinc dolu bağırıntılarına məhəl qoymurdular. Başçı mənə yaxınlaşdı. Əlini sinəmə qoyub dedi:

— Lionqo.

Cıqulo iki əli ilə biləyimdən tutub silkələdi. Min-nətdarlıqla gözümün içində baxdı; gözlərimin rəngi daha onu qorxutmurdu.

Digər tayfaların bir heyvan kimi ovlayıb yediyi piqmeylər talelərini
dəyişmək üçün insan olduqlarını isbat etməlidirlər.
Bu çətin işin öhdəsindən gəlməyə çalışan cəsur piqmey qız Asita ilə
tayfası tərəfindən piqmey ovuna göndərilmiş Ləpirçinin
macəraları nə ilə sonlanacaq?

"Mən yeməli deyiləm" romanını şəhərimizin
bütün kitab mağazalarından əldə edə və ya
onlayn sifariş verə bilərsiniz.

Əlaqə nömrəmiz:

  (+994 55) 404 31 32

ÖLKƏDAXİLİ ÇATDIRILMA PULSUZDUR.

Qiyməti 10 AZN

Romanlarımız dünyyanın məşhur ədəbi tənqid qurumlarının gözü ilə:

İki unudulmaz həyat hekayəsi Rövşən Abdullaoğlunun emosional cəhətdən çox təsirli və iddialı “Bu şəhərdə kimsə yoxdur” romanında kəsişir. Abdullaoğlu fəlsəfə, poeziya, ritorika və özündərki ustalıqla bir-birinə hörüb. Bununla da gözlənilməz gedişata malik və son dərəcə dərin, mənalı bir əsər ərsəyə gətirib.

“Self Publishing Review”

Müəllif Villi ilə Visamın timsalında iki güclü xarakter yaradır; çox maraqlı dönüşlər və həqiqi müdriklik də qatmaqla hekayəni zənginləşdirir. Öz səmimiyyət libasını qürurla daşıyan və oxucunun ruhunu qidalandıran cəlbedici bir hekayədir.

“Kirkus Reviews”

Irqi, mədəni baryerləri aşan, ailəsi tərəfindən tərk edilmək-dən müharibənin törətdiyi təhlükələrə qədər həyatın müxtəlif uğursuzluqlarının öhdəsindən gələn çox dəyərli əsərdir.

“IndieReader”

Romanın ideyası – nikbin bir insanın bir pessimistin həyatına daxil olaraq onun baxış bucağını və həyatının axarını dəyişməsi diqqətçəkən və canlıdır. Nəsr gözəl qələmə alınıb. Baş qəhrəmanın mehriban, müdrik bir insanla getdikcə dərinləşən ünsiyyət nəticəsində təkamül etməsi böyük məharət və dərin duyarlılıqla işlənib.

“BookLife Prize”

Fərqli aləmlərdən olan iki qəhrəmanın müzakirələrində fəlsəfi yanaşmanı sevən, açıqfikirli oxucuların təfəkkür etmələri üçün çox məqamlar var.

“BookLife Reviews”

“Bu şəhərdə kimsə yoxdur” səni yaxşıya doğru dəyişəcək həmin o insanı və həm də öz kimliyini tapmaqdan bəhs edən gözəl bir hekayədir. Mən yazıcıının böyük pərəstişkarıyam, onun “Rəslər üzərinə uzanmış adam” romanını da çox bəyəndim. Rövşən Abdullaoğlu usta yazıçıdır!

R.Tanveer, “Readers’ Favorite” üçün

“Bu şəhərdə kimsə yoxdur” romanı 2020-ci ildə Amerikada keçirilən “Readers’ Favorite” beynəlxalq kitab müsabiqəsində “beş ulduz” fərqlənmə nişanı qazanıb.

“Relslər üzərinə uzanmış adam” çox güclü əsərdir. Rövşən Abdullaoğlu inçə, səlis və ehtirasla, təfərrüat və atmosferi heyrətamız dəqiqliklə hiss edərək yazır, sətirlərinə qədim müdriklik hopmuş müasir roman ortaya qoyur.

“IndieReader”

Əsərin süjeti inandırıcıdır, fəlsəfi baxımdan da mövzu aktual və həyati önməli mesaj daşıyır. Azərbaycanlı yazıçı Abdullaoğlu təqdirəlayıq bir iş ortaya qoyub

“Kirkus Book Reviews”

Abdullaoğlunun digər əsərlərində olduğu kimi, burada da müasir bilgilərin, qədim mədəniyyət ənənələrinin və ciddi fəlsəfi təhlilin çox maraqlı uzlaşmasını görürük.

“Self-Publishing Review”

Boris Pasternakin “Doktor Jivaqo”sunun, Xalid Hüseynin “Min möhtəşəm günəş”inin pərəstişkarları üçün əla seçimdir.

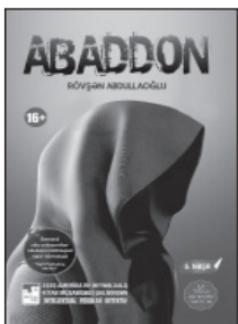
“BookLife Reviews”

Burada mühüm fəlsəfi suallar qabardılır... Dərin məzmunlu, geniş dünyagörüşlü bədii ədəbiyyata dəyər verən oxuculara şiddətlə tövsiyə edirəm.

“Readers’ Favorite”

“Relslər üzərinə uzanmış adam” əsəri 2020-ci ildə Amerikada keçirilən “Readers’ Favorite” beynəlxalq kitab müsabiqəsinində “beş ulduz” fərqlənmə nişanı qazanıb, finala qədər yüksələrək bədii ədəbiyyat – mədəniyyət janrında qızıl medalla təltif edilib.

Bu detektiv əsər möhtəşəm nəşr nümunəsidir. "Abaddon" psixoloji trillerdən daha artıqdır – burada mədəni önyarğılar, psixi sağlamlıq, hakimiyət uğrunda mübarizənin təbiəti, təhrif olunmuş əxlaqi cizgilər, incəsənət, mifologiya, elm və bir çox başqa sahələrə də toxunulur. Süjetlə həmişə dəqiq üzlaşan mətnə bir qədər həqiqət, bir qədər əfsanələr və bir qədər də sərt irland reallığının sırlı ab-havası rəng qatır. Bu kiçik detalların təsviri istənilən yazıçı üçün təqdirəlayıqdır, azərbaycanlı müəllifin qələmindən isə xüsusilə heyrətamızdır. Romanı irland həyatının dalğalarında xeyli zaman keçirmiş birinin qələmə aldığı aşkar hiss olunur.

Əhvalat zəngin və sürükləyicidir, bu qeyri-adi hekayəni, həqiqətən, oxumağa dəyər. Səhifələr çevrildikcə bizi cəhənnəmin təbəqələrinə daha da qərq edən "Abaddon" daim yenilikçi və sərrast söz ustasından növbəti təsirlili yaradıcılıq nümunəsidir.

"Self-Publishing Review"

Süjet orijinal, üslub çalarları arasındaki keçidlər xeyli unikaldır. Şon və Erin obrazları çox aydın, eyni zamanda olduqca mürəkkəbdir. Onların dialoqları xoş təəssürat yaratdır. Nəşr sadə dillə qələmə alınıb, İrlandiya təbiətinin təsvirləri çox gözəldir.

"BookLife"

Psixoloji roman İrlandiya həyatını canlandırır. Amansız qatilin ovuna çıxmış müstəntiq və psixoloq arasında romantik münasibətlər yaranır. Abdullaoğlu Kork şəhərinin və bir çox tanınmış yerlərin parlaq portretini təqdim edir. Qətllərin qorxunc təbiəti bu janrin pərəstişkarlarına hakim kəsilərək onları öz ardañca sürükləyəcək.

"Kirkus Book Reviews"